

Міністерство освіти і науки України
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
Історико-філологічний факультет
Кафедра романо-германської філології

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»**

**ВИКОРИСТАННЯ СИТУАЦІЙНИХ ВПРАВ
НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Виконав:

здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти

Семенюк А. В.

Науковий керівник:

Груба Т.Л., доктор педагогічних
наук, професор, професор кафедри
української мови та літератури

Рецензент:

Гронь Лариса Василівна, кандидат
педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри практики англійської
мови та методики викладання
Рівненського державного
гуманітарного університету

СЕМЕНЮК А. В.

ВИКОРИСТАННЯ СИТУАЦІЙНИХ ВПРАВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У роботі представлено результати розроблення методики застосування ситуаційних вправ на уроках англійської мови в закладах загальної середньої освіти, що ґрунтується на лінгводидактичних і психологічних засадах. Уточнено базове поняття магістерського дослідження «ситуаційна вправа» – моделювання на уроці ситуацій, що потребують виконання учнями певних дій з мовним матеріалом, спрямованих на формування міжкультурної іншомовної компетентності та ключових компетенцій і наскрізних умінь учнів.

Установлено, що весь процес застосування ситуаційних вправ на уроках англійської мови побудовано на компетентнісному, системному, особистісно зорієнтованому, діяльнісному, культурологічному підходах; загальнодидактичних принципах гуманізації освітнього процесу, системності і послідовності, свідомості і творчої активності, науковості, поєднання навчання з життям, забезпечення позитивного емоційного тла навчання та специфічних, до яких уналежнено такі: комунікативності, інтегрованого навчання всіх видів мовленнєвої діяльності та аспектів мови, домінуючої ролі вправ.

Акцентовано, що ситуаційні вправи мають відповідати соціальним викликами, вимогам державних документів, віковим особливостям учнів.

Запропоновано систему ситуаційних вправ для учнів 5-6, 7-9, старших класів, що сприяє формуванню предметної та ключових компетенцій здобувачів освіти.

Ключові слова: вправа, ситуаційна вправа, урок англійської мови, здобувачі освіти.

SEMENYUK A.V.

USING SITUATIONAL EXERCISES IN ENGLISH LESSONS

The work presents the results of the development of the method of applying situational exercises in English lessons in general secondary education institutions, which are based on linguistic and psychological principles. The basic concept of the master's study "situational exercise" has been clarified - modelling in class situations that require students to perform certain actions with language material aimed at the formation of intercultural foreign language competence and key competencies and cross-cutting skills of students.

It has been established that the entire process of applying situational exercises in English lessons is built on competence-based, systematic, personally oriented, activity-based, and cultural approaches; general didactic principles of humanization of the educational process, systematicity and consistency, consciousness and creative activity, scientificity, combining learning with life, ensuring a positive emotional background of learning, which include the following: communicativeness, integrated learning of all types of speech activity and aspects of language, the dominant role of exercises.

It is emphasized that situational exercises should meet social challenges, requirements of state documents, and the age characteristics of students.

A system of situational exercises for students of 5-6, 7-9, and senior grades is proposed, which contributes to the formation of subject and key competencies of students.

Keywords: *exercise, situational exercise, English language lesson, students of education.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ СИТУАЦІЙНИХ ВПРАВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	10
1.1. Ситуаційна вправа як методичне поняття	10
1.2. Дидактичні засади застосування вправ в освітньому процесі.....	23
Висновки до першого розділу	32
РОЗДІЛ II. ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ СИТУАЦІЙНИХ ВПРАВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	34
2.1. Особливості використання ситуаційних вправ на уроках англійської мови в 5-6 класах	34
2.2. Застосування ситуаційних вправ на уроках англійської мови в 7-9 класах	47
2.3. Використання ситуаційних вправ на уроках англійської мови в старших класах	53
2.4. Експериментальна перевірка ефективності застосування ситуаційних вправ на уроках англійської мови	61
Висновки до другого розділу.....	68
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74

ВСТУП

У сучасних соціокультурних умовах навчання будь-якої іноземної мови зорієнтоване на розвиток особистості здобувачів освіти, формування в них предметної та низки ключових компетентностей і наскрізних умінь. Важливо сформувати в учнів ціннісне ставлення до англійської мови як засобу міжкультурного спілкування і здобування знань у полікультурному соціумі, усвідомлення значення іноземної мови для життя в глобалізованому світі. Урок англійської мови – це можливість сформувати в учнів стійку мотивацію до навчання іноземної мови, показати їм ті можливості, які надає людині мова, залучити їх до застосування іноземної мови як потужного засобу міжкультурної комунікації. Завдання кожного уроку полягає в системній і планомірній підготовці учнів до ефективного іншомовного спілкування. Це й зумовлює пошук ефективних шляхів формування в здобувачів освіти механізмів іншомовного спілкування. До таких, на думку дослідників проблеми (О. Бігич, Н. Бориско, Р. Мартинова, О. Пасічник, Т. Полонська, В. Плахотник, В. Редько та ін.) належать вправи і завдання.

Теоретичному обґрунтуванню дидактичних і методичних засад побудови системи вправ і завдань у навчанні іноземної мови слугували аналіз та узагальнення наукового досвіду широкого кола вчених за такими основними напрямками:

- розвиток умінь і навичок іншомовної мовленнєвої діяльності учнів (О. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецька, О. Вишневський, Л. Морська, С. Ніколаєва, Т. Полонська та ін.);
- класифікація вправ і завдань для навчання іноземної мови (І. Бахов, О. Бігич, Н. Бориско, Р. Мартинова, О. Пасічник, Т. Полонська, В. Плахотник, Л. Тішакова, Л. Черноватий та ін.);
- система вправ і завдань у навчанні іноземної мови (О. Бігич, Н. Бориско, І. Горошкін, Р. Мартинова, О. Пасічник, Т. Полонська, В. Плахотник, В. Редько та ін.).

Вивчення наукових праць, спостереження за освітнім процесом переконують, що проблема добору вправ для навчання іншомовного спілкування завжди перебувала в полі уваги науковців і практиків.

Науковці (О. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецька, О. Гальченко, Н. Майєр, С. Ніколаєва, Т. Олійник, Т. Пахомова, О. Пасічник, В. Редько та ін.) стверджують, що якість виконання вправ значною мірою впливає на успіх оволодіння різними видами мовленнєвої діяльності, засвоєння соціокультурних відомостей.

З цього випливає, що провідним засобом навчання англійської мови є вправи. На сьогодні розроблено значну кількість вправ для всіх класів, спрямованих на формування рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності, автори підручників пропонують різноманітні ситуаційні вправи, однак у контексті реалізації компетентнісного підходу, що визначає необхідність формування в учнів, крім предметної, також низки ключових компетентностей, розроблено недостатню кількість ситуаційних вправ, спрямованих на формування ключових компетентностей здобувачів освіти

Актуальність теми дослідження зумовлена *суперечностями* між:

- суспільним запитом на формування компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, з одного боку, та відсутністю системи ситуаційних вправ, спрямованих на формування предметної та ключових компетентностей учнів у процесі навчання англійської мови – з іншого;

- соціальними викликами, спричиненими світовою глобалізацією, масовим виїздом українців за кордон після 24 лютого 2022 року, а отже, важливістю й необхідністю модернізації навчально-методичного забезпечення англійської мови, орієнтованого на формування готовності учнів до міжкультурної комунікації.

Крім того, належним чином не зреалізовано лінгводидактичний потенціал ситуаційних завдань у контексті реалізації в освітньому процесі компетентнісного підходу, спрямованого на посилення практичного аспекту навчання, адже означені завдання потребують від учнів застосування знань

іноземної мови не тільки під час розв'язання навчально-мовленнєвих ситуацій, а й за їх межами.

Актуальність і важливість окресленої проблеми, недостатнє розроблення її в методиці навчання англійської мови, зазначені суперечності зумовили вибір теми магістерської роботи – **«Використання ситуаційних вправ на уроках англійської мови»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та розробити ситуаційні вправи, спрямовані на формування предметної і ключових компетентностей учнів на уроках англійської мови

Відповідно до визначеної мети дослідження, були сформульовані такі **завдання**:

1. Уточнити сутнісні характеристики базових понять дослідження.
2. Проаналізувати стан розробленості досліджуваної проблеми в педагогічній, психологічній, лінгвістичній, лінгводидактичній літературі та обґрунтувати теоретичні засади розроблення ситуаційних вправ для уроків англійської мови.
3. Розробити методичні рекомендації щодо застосування ситуаційних вправ на уроках англійської мови.
4. Експериментально перевірити ефективність застосування розроблених ситуаційних вправ на уроках англійської мови

Об'єкт дослідження – процес навчання англійської мови в закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – методика застосування ситуаційних вправ на уроках англійської мови.

Для досягнення мети й реалізації поставлених завдань передбачено застосування комплексу **методів дослідження**:

– **теоретичні**: вивчення нормативних документів і праць з актуальних проблем середньої освіти; аналіз, синтез і узагальнення філософської, психолого-педагогічної, лінгвістичної й методичної літератури з проблеми; порівняння ідей, систематизування теоретичного й практичного досвіду для

визначення наукових засад методики застосування ситуаційних вправ на уроках англійської мови; метод контент-аналізу для кількісно-якісної характеристики різних підходів до визначення ключового поняття дослідження – «ситуаційна вправа»;

– **емпіричні**: діагностувальні (бесіда, аналіз продуктів творчої діяльності учнів); прогностичні, застосовані задля вивчення стану розробленості проблеми в масовій практиці навчання англійської мови.

Практичне та теоретичне значення. Матеріал дослідження може бути використаний у шкільному курсі англійської мови задля формування компетентних мовців і читачів відповідно до вимог компетентнісного підходу. Основні положення магістерської роботи можуть стати орієнтиром для вдосконалення посібників з англійської мови для ЗЗСО. Сформульовані рекомендації можуть бути використані в професійній підготовці здобувачів закладів вищої освіти, у системі післядипломної педагогічної освіти та в процесі розроблення вчителями-предметниками авторських методик навчання англійської мови.

Експериментальна база дослідження. Рівненська ЗОШ №20.

Апробація результатів роботи. Результати дослідження обговорювали на засіданні кафедри, Днях науки університету. Основні положення та напрями магістерської роботи були оприлюднені у виступах на Міжнародній науково-практичній конференції до 30-річчя Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» «Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті» (19 жовтня 2023 р. м. Рівне), XIV Всеукраїнській студентсько-викладацькій науково-практичній конференції «Мова й література у проекції різних наукових парадигм» (21 квітня 2023 року), науковій студентській конференції СНТ «Пошук» «Актуальні проблеми сучасної філології та лінгводидактики» (12 травня 2023 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців «Лінгвістика й лінгводидактика: здобутки і перспективи розвитку» (01-02 грудня 2023 р.), XXII Всеукраїнській

науково-практичній конференції імені Віктора Ужченка «ОБРАЗНЕ СЛОВО ЛУГАНЩИНИ», присвяченій 160-річчю від дня народження українського вченого Бориса Грінченка (07 – 08 грудня 2023 року, м. Полтава).

Підготовлено та опубліковано тези у збірнику наукових праць історико-філологічного факультету: Семенюк А. В. Особливості передачі українських воєнних реалій англійською мовою (на прикладі англомовних періодичних видань «The Kyiv Post», «The Guardian») / А. В. Семенюк // Актуальні проблеми сучасної філології та лінгводидактика : зб. тез доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Рівне, 18 травня 2023 р.) / упор. Л. М. Овдійчук, Л. Є. Брильова ; Міжнар. економ-гуманітар. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука. – Рівне : МЕРУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2023. С. 10-13.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ СИТУАЦІЙНИХ ВПРАВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

1.1. Ситуаційна вправа як методичне поняття

Виконання магістерського дослідження потребувало з'ясування сутнісних характеристик базових понять, оскільки термінологічна точність допомагає чітко визначити предмет дослідження, розробити ефективний алгоритм дослідницького пошуку, забезпечити коректність і точність наукового викладу. Особливого значення це завдання набуває в контексті розроблення методики застосування ситуаційних вправ на уроках англійської мови в закладах загальної середньої освіти.

Аналіз праць із теми дослідження переконує, що з-поміж дослідників немає єдності щодо номінації поняття «ситуаційна вправа», оскільки в науково-методичних працях, на сайтах і особистих сторінках учителів, викладачів англійської мови як синонімічні використано поняття «кейс метод», «метод ситуацій», «ситуативні вправи», «Case method» тощо. Наприклад, Л. Голубнича пише, що «Ситуативні вправи дають можливість зв'язувати мовні реакції студентів із конкретними життєвими обставинами» [5, с. 16-17]. На важливості ситуаційних завдань на уроках англійської мови наполягає О. Несен [41].

Зазначимо, що останнім часом терміном ситуаційні вправи послуговуються не тільки фахівці з методики навчання англійської мови, а й української, про що свідчать праці Н. Бондаренко, Н. Ростікус та ін.

Науковці (Н. Бородіна, Н. Голуб, Т. Груба, С. Омельчук та ін.) зазначають, що термінологічна невизначеність не сприяє узгодженню наукових позицій, а натомість ускладнює комунікацію, уможливорює багатозначність тлумачення термінологічних лексем. Саме тому ми з'ясуємо семантику ключового слова.

У словосполученні *ситуаційна вправа* ключовим є слово *вправа*, яку в словнику потлумачено як 1. Розвиток певних якостей, навичок постійною,

систематичною роботою. 2. Спеціальне завдання, що виконується для набуття певних навичок або закріплення наявних знань [58].

Словник-довідник з української лінгводидактики пропонує таке визначення: «Вправа – повторюване виконання дій для засвоєння знань і вироблення мовних та мовленнєвих умінь і навичок» [59, с. 44]. З цього випливає, що вправа є обов'язковим складником навчання мови загалом, англійської зокрема. Лінгводидакти довели, що методично правильний добір вправ сприяє формуванню в учнів умінь і навичок із предмета [30; 59; 66].

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури дає підстави стверджувати, що проблема розроблення й ефективного впровадження вправ на уроках іноземної мови завжди перебувала в полі зору дослідників. Водночас зазначимо, що поняття «вправа» в психології і педагогіці розглядають по-різному. Психологи називають вправою багатократне виконання дій або видів діяльності для їх опанування, що спирається на розуміння, усвідомлений контроль і коригування [62]. Дидакти вправу розглядають як тренування, тобто дію, що регулярно повторюється для оволодіння певним способом діяльності. У методиці під вправою розуміють спеціально організовану цілеспрямовану діяльність, навчальні дії, спрямовані на формування й удосконалення мовленнєвих умінь і навичок, що складає основну частину роботи на уроці; процес виконання умовно-комунікативних або комунікативних завдань [64].

Семантику поняття «вправа» у підручнику «Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика» подано в такий спосіб: «Вправа – це спеціально організоване в навчальних умовах багаторазове виконання окремих операцій, дій або діяльності з метою оволодіння іншомовною комунікативною діяльністю або її компонентами» [30, с. 181]. На думку Л. Черноватого, вправою є «форма організації вправляння, призначена для багаторазового виконання однієї або кількох операцій дії, стосовно якої формується навичка» [67, с.22].

Крім вправ, у методиці навчання іноземних мов виділяють завдання. «Завдання відрізняються від вправи, перш за все, відсутністю багаторазового його виконання. Наприклад, у вправі учням потрібно пояснити своїм

англомовним друзям, ролі яких будуть виконувати інші учні, як телефонувати в Україні. Але перед виконанням цієї вправи учням слід дати завдання, наприклад, поговорити з батьками, щоб дізнатися, як дзвонити в іншу країну» [30, с. 182], дізнатися вартість дзвінків за кордон у різних операторів мобільного зв'язку й порівняти її, щоб обрати найбільш прийнятний тариф тощо. Тобто одна вправа може містити кілька завдань. Як бачимо, завдання можуть варіюватися. Як свідчить освітня практика, завдання широко використовують педагоги в проєктній методиці навчання іноземних мов. Л. Черноватий визначає завдання як «вправляння для формування вмінь» [67, с. 22].

У методиці навчання іноземних мов розроблено різноманітні класифікації системи вправ і завдань, побудовані з урахуванням різних критеріїв, зокрема таких, як етапи процесу оволодіння іншомовної діяльності, розвитку мови і мовлення, підготовленості-непідготовленості мовлення тощо. За способом виконання вправи можуть бути усними і писемними, за місцем виконання – класними і домашніми. До мовних вправ відносять фонетичні, лексичні, граматичні. Ці та інші класифікації добре представлені в методичних працях Н. Бігич, О. Бориско, І. Горошкіна, С. Ніколаєвої, О. Пасічника, Т. Полонської, В. Редька та ін. дослідників [6; 28; 29; 30].

Особлива роль у процесі навчання англійської мови належить ситуаційним вправам, які подекуди називають ситуативними. Щоб розібратися із цими поняттями, обґрунтувати доцільність уживання певного терміна, наведемо словникові статті з тлумачного словника української мови:

«Ситуативний – викликаний певними умовами; який виник у певних умовах.

Ситуаційний – стосується ситуації.

Ситуація - сукупність умов і обставин, що створюють певне становище, викликають ті чи ті взаємини людей» [58].

Аналіз методичної літератури з проблеми дослідження засвідчує, що лексема *ситуаційний* активізувалася впродовж останнього десятиріччя.

Вочевидь, це пов'язано з трансформаційними процесами української мови, зокрема поверненням національних моделей словотворення (ситуація – ситуаційний, без прирощення додаткового суфікса).

З огляду на те, що на уроках англійської мови вчителі використовують запропоновані в підручниках і навчально-методичних посібниках ситуації, на нашу думку, доцільно послуговуватися прикметником *ситуаційний*, що характеризує вправи, які передбачають моделювання комунікативних ситуацій і залучення учнів до іншомовної комунікації.

У магістерському дослідженні ми будемо використовувати поняття «*ситуаційна вправа*», під якою розуміємо моделювання на уроці ситуацій, що потребують виконання учнями певних дій з мовним матеріалом, спрямованих на формування міжкультурної іншомовної компетентності та ключових компетентностей і наскрізних умінь учнів.

Автори посібника «Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів» обґрунтовують пріоритетність застосування мовленнєвих ситуацій, що, на їхню думку, зумовлено сутністю комунікативного підходу до навчання іноземних мов, передусім його діяльнісним характером, зазначаючи, що мовленнєві ситуації «особливо притаманні навчальній діяльності у старшій школі, коли в учнів активно формуються комунікативні наміри, зумовлені майбутньою професійною діяльністю» [28]. На нашу думку, діапазон використання мовленнєвих ситуацій значно ширший, що передусім пов'язуємо з реалізацією в освітньому процесі компетентнісного підходу, спрямованого на посилення практичного аспекту навчання. Змодельовані на уроках англійської мови мовленнєві ситуації потребують від учнів застосування знань не тільки під час розв'язання навчальних ситуацій, а й за їх межами. Крім того, спрямовані не на відтворення знань або окремих дій, а організують діяльність учнів, почасти самостійну.

Оскільки ситуація передбачає сукупність умов і обставин, нам необхідно визначити ці умови і обставини, тобто встановити, за яких умов і обставин

доцільно моделювати певні комунікативні ситуації на уроках англійської мови. Нам видається логічним виокремити два складники: мовний і позамовний, оскільки штучно змодельовані ситуації в процесі навчання англійської мови спрямовані на збагачення словникового запасу учнів (засвоєння лексичного матеріалу відповідно до рівня, визначеного модельною програмою), граматичних конструкцій та позамовних чинників, до яких насамперед належить умови спілкування, соціокультурні відомості, а також соціокультурний і комунікативний досвід учнів. Наприклад, ситуація моделювання розмови з ровесником / ровесницею із Великої Британії зумовлює використання відповідних формул мовленнєвого етикету (вітання, прощання), запитань, які мають відповідати віковим особливостям та інтересам учнів певної вікової групи, оскільки розмова має свій предмет. Ситуація вибір подарунка для британського друга або подруги теж потребує врахування індивідуальних особливостей та захоплень, смаків тощо. Можна сказати, що комунікація визначає вибір мовленнєвої поведінки її учасників.

Аналіз методичної літератури уможливорює твердження, що до умов застосування ситуаційних завдань на уроках англійської мови можна віднести такі:

- урахування моделі реальної комунікації;
- інтегроване навчання всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо) та аспектів мови;
- синтез мовного й позамовного матеріалу;
- реалізація міжпредметних зв'язків.

Урахування моделі реальної комунікації визначає, що тематика вправ має бути максимально наближеною до реальних ситуацій спілкування, наприклад, *подорожі (визначити і спланувати маршрут, обрахувати вартість поїздки, визначити цікаві об'єкти, які необхідно відвідати, знайти у відкритих джерелах інформацію про них, підготувати оголошення для однокласників про поїздку тощо); покупки (обговорити питання, як краще купувати речі – у магазині чи інтернеті, які є ризики під час купівлі в інтернеті, як заощадити*

під час покупок, як треба здійснювати покупки, запропонувати скласти список покупок тощо); здоровий спосіб життя (як спланувати день, щоб знайти час на фізичні вправи, які секції краще відвідати, скільки часу можна сидіти біля комп'ютера, чим загрожує малорухомий спосіб життя, користь від прогулянок, здорове харчування тощо).

Ситуація має бути практично орієнтованою, учні повинні бачити її вихід за межі уроку, тобто розуміти: де, в яких конкретних ситуаціях можна використати здобуті на уроках знання, які вміння для цього потрібні.

Інтегроване навчання всіх видів мовленнєвої діяльності та аспектів мови передбачає одночасний розвиток мовленнєвих умінь (в аудіюванні, говорінні, читанні, письмі, перекладі) у межах визначеного модельною програмою їх послідовно-часового співвідношення на основі загального мовного матеріалу і за допомогою спеціальних вправ [30, с. 115]. Звісно, що співвідношення може бути різним, наприклад, у 5-6 класах домінуватиме усне мовлення, письмо посідатиме набагато менше місця, але з часом письмові вправи збільшуватимуться за обсягом і посідатимуть більше часу на уроках і під час самостійної роботи учнів.

Синтез мовного й позамовного матеріалу спрямований на активізацію і збагачення словникового запасу учнів та засвоєння нової лексики, граматики в міжкультурному контексті.

На думку науковців, «формування міжкультурної компетентності – це процес, який потребує усвідомлення того, як ми сприймаємо й розуміємо інших, і як інші сприймають і розуміють нас» [70]. Зауважимо, що без когнітивного моменту неможливе залучення переживань. У зв'язку з цим вважаємо, що розвиток соціокультурної компетентності повинен включати передусім елемент пізнання (когнітивний компонент) як основу для попередження нерозуміння і як підставу для зміни власної комунікативної поведінки в інтерактивному процесі, а потім переживання (емоційний компонент). Саме ця теза має стати провідною в процесі розроблення ситуаційних вправ.

Дослідники міжкультурної комунікації виокремлюють такі розділи фонових знань, якими повинна володіти особистість для успішного спілкування в ситуаціях міжкультурної комунікації: історико-культурний фон, що містить інформацію про культуру суспільства в процесі його історичного розвитку; соціокультурний фон; етнокультурний фон, який включає інформацію про побут, традиції, свята; семіотичний фон, що містить інформацію про символіку, особливості іншомовного оточення [69].

До фонових знань закордонні дослідники відносять інформаційну культуру (знання з історії, географії, якими володіє типовий представник суспільства); поведінкову культуру (особливості взаємовідносин у суспільстві, норми, цінності, розмовні формули, невербальну мову); традиційну культуру (художні цінності) [68; 69; 70].

Реалізація міжпредметних зв'язків спонукає вчителів і учнів до творчої діяльності. Джерелом розвитку інтересу до вивчення англійської мови можуть стати міжпредметні зв'язки в навчанні, особливо зв'язки мови з літературою (українською і зарубіжною), історією, географією, образотворчим мистецтвом, музикою. Реалізація цієї умови може відбуватися шляхом дозованого включення до змісту уроків англійської мови соціокультурних відомостей, які мають їм відповідати віковим особливостям здобувачів освіти та які за змістом і ступенем складності узгоджуються з інформацією підручників та враховують рівень володіння мовою учнів.

Під лінгвокраїнознавчим компонентом розуміємо відомості про народ-носія мови, про національний характер, суспільно-державний устрій, історико-культурний досвід англійських країн, мову яких опановують учні, здобутки цих країн у галузі освіти, культури, а також про особливості побуту, традиції, звичаї народу-носія мови. Соціокультурні відомості забезпечують досягнення ефективності міжособистісного спілкування, що виявляє себе у своєрідній єдності мови як засобу комунікації та умов комунікації: психологічних, соціальних, етнічних. Соціокультурні відомості є комплексом знань, пов'язаних з культурою англійських народів та національною культурою, на

основі яких сформовані вміння узгоджувати власну мовленнєву поведінку із засвоєними морально-етичними, естетичними та іншими цінностями. Складниками соціокультурних відомостей вважаємо лінгвокраїнознавчий компонент, лінгвополікультурний компонент.

У процесі засвоєння соціокультурних відомостей важливо створювати умови не для запам'ятовування учнями культурних фактів, а для зіставлення подібних явищ у культурі чужої країни із культурою власної. Тому завдання для учнів повинні бути максимально наближеними до умов реального спілкування, тобто слід моделювати ті ситуації, які потенційно можуть виникнути у житті підлітків, а також реалізуватися в різних видах мовленнєвої діяльності. Основними засобами формування іншомовної комунікативної компетентності учнів є вправи і завдання в чотирьох видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні, письмі).

Вивчення наукових праць, присвячених типам вправ з іноземної мови, дає підстави стверджувати, що вправи мають бути спрямована на:

- забезпечення взаємозв'язку і взаємодії між рецептивними і продуктивними видами мовленнєвої діяльності, комунікативними вміннями здобувачів освіти;

- визначення оптимального співвідношення й послідовності вправ і завдань тих чи тих типів, видів, підвидів, що визначають успішність їх упровадження;

- регулярність і системність упровадження;

- соціокультурну відповідність змісту вправ і завдань сучасним реаліям;

- урахування вікових особливостей учнів.

Аналіз психолого-педагогічних праць уможливорює виокремлення в структурі вправи таких складників:

- мета (ознайомитися, оволодіти, засвоїти). Важливо визначити мету кожної вправи, наприклад, розвиток умінь сприймати інформацію на слух, хоча зазначимо, що вправа може супровідно працювати й на інші механізми, наприклад, аудіювання (відповідати на запитання на основі прослуханої

інформації), говоріння (скласти розповідь у письмовій чи усній формі на основі почутого, висловлювати власне ставлення до почутого тощо);

- зміст (те, що учні в процесі виконання мають опанувати). Зазначимо, що зміст вправ у кожному з класів має закласти підґрунтя для формування іншомовної комунікативної компетентності учнів згідно з вимогами відповідних рівнів, представленими в «Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» (ЗЕР) [12];

- навчальні дії як процес розв'язання певного навчально-комунікативного завдання;

- умови виконання;

- контроль і самоконтроль;

- рефлексія, що передбачає внесення корекції, а також визначення труднощів, що виникли під час виконання вправ і завдань, та пошук шляхів подолання труднощів (учні мають проаналізувати, що їм вдалося легко, над чим доведеться ще попрацювати, окреслити шляхи вдосконалення вмінь тощо).

Наведемо приклад уроку англійської мови, що передбачає актуалізацію опорних знань учнів, повторення матеріалу, а також підготовку їх до виконання ситуаційної вправи.

Перебіг уроку

I. Організація

T: Hello, my dear friends. I'm glad to see you.

How are you?

What day is it today? .....

At the lesson we'll revise our theme "My family". We'll talk about family. Let's start our lesson with our warm-up activities.

Мовна зарядка

Have you got a father?

Have you got a mother?

What is her name?

How old is she?

What does she like doing?

OK. You know some poems about members of the family. Now our phonetic – drills. I want to start reciting these poems.

Фонетична зарядка

(Учні читають вірш за темою «Сім'я»)

Father, mother,

Sister, brother

Hand in hand

With one another...

Thank you. I know everybody of you like playing. And now let's play a bit.

Look at the blackboard. You can see a task there.

You should look and match the picture with the words.

Ok. You have done it well. But we have got another task.

Please, look. You should find the hidden words.

It's great. You are so clever. But can you help me? You should write these words. Let's check.

Well, now the next task for you is a puzzle. Put the letter in order.

My dear friends, you are good at English. And I have prepared a crossword for you. Find the words what are they?

Very good of you. Now we have chance to work with the text. You'll read the text. And than you'll answer the questions.

And you can make your own dialogue

Now you are ready tell about your family. So, now take your picture. And students can ask questions about your family.

Підсумки

So, today we have reviewed the theme “My family. You have done. You work well. It was interesting to know about your families. I think you can tell your British friends about your family. Thank you for the lesson. Good-bye.

Ядром оволодіння навчальним матеріалом є ситуація, яку моделює вчитель або запропоновано в підручнику. У цьому випадку учень виконує певну соціальну роль (брата, сестри, сина, дочки, онука, онучки, випадкового перехожого тощо). Отримавши певну соціальну роль, має дати відповіді на запитання: хто я?, які мої якості й риси характеру? що я маю зробити? Наприклад, задля засвоєння лексики й граматичних моделей учням доцільно запропонувати різноманітні діалогічні ситуації: «Обери подарунок на день народження друга / подруги, бабусі / дідуся», «Допоможи другові / подрузі зібратися на пікнік», «Допоможи однокласникам визначитися, який фільм подивитися під час канікул чи вихідного» тощо.

Для створення максимально наближеної до життя ситуації значущим є визначення певної системи координат, що визначаються такими чинниками, як комунікативна роль людини; її соціальний статус; діяльність, яку виконує людина, морально-етичні переконання тощо.

Практика засвідчує, що значний інтерес учнів викликає групова робота, під час якої вчитель ділить клас на групи, кожна з яких виконує певне завдання. Наприклад, ситуація, де кожна група-це родина. Учитель обирає ролі для учнів: мама, тато, бабуся, хлопчик 12 років, дівчинка 7 років тощо. Учні пропонують ситуації, які обговорюють у групах, наприклад: складання планів на вихідні (кожен член родини висловлює свої пропозиції: поїхати за місто, піти в кіно, відпочити вдома й подивитися разом фільм, запросити в гості рідних тощо). Обговорюючи ту чи ту пропозицію, учні можуть зважати на особливості пори року (збирати гриби, кататися на лижах, санчатах, відвідати головну ялинку населеного пункту, покататися в річці, ловити рибу, грати в теніс, футбол тощо), погоди (якщо піде дощ, за місто їхати не варто). Кожен має не тільки запропонувати свій варіант проведення часу, а й переконати інших прийняти його. Треба визначити, хто чим буде займатися, що треба підготувати для того,

щоб вихідні пройшли цікаво (придбати заздалегідь квитки, купити продукти для пікніка, запросити рідних заздалегідь, вирішити, хто це буде робити тощо).

Особливостям використання ситуаційних вправ у процесі навчання іноземних мов присвячено праці Н. Басай, Т. Полонської, В. Редька, М. Сідун та інших дослідників [2; 28; 29]. Доцільність застосування мовленнєвих ситуацій під час навчання іноземних мов у початкових класах довела М. Сідун, виокремлюючи ситуації-вправи, ситуації-ілюстрації, ситуації-оцінки, ситуації-запити інформації, ситуації-проблеми, ситуації-виклади, які рекомендує впроваджувати в процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, ілюструючи їх прикладами для уроків у початкових класах [56]. З цього випливає, що ситуаційні вправи можна використовувати з початкової школи.

Автори посібника «Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів» акцентують на пріоритетності застосування мовленнєвих ситуацій, що, на їхню думку, зумовлено сутністю комунікативного підходу до навчання іноземних мов, передусім його діяльнісним характером, зазначаючи, що мовленнєві ситуації «особливо притаманні навчальній діяльності у старшій школі, коли в учнів активно формуються комунікативні наміри, зумовлені майбутньою професійною діяльністю» [28, с. 111].

Вивчення спеціальної літератури з проблеми дослідження уможливило висновок, що застосування ситуаційних вправ має місце впродовж усього шкільного навчання англійської мови [28; 29; 30; 666]. Дидактико-розвивальний потенціал ситуаційних вправ полягає в тому, що вони спрямовані не лише на відтворення знань учнів або окремих навчальних дій, а й сприяють організації різних видів діяльності, зокрема самостійної, впливають на розвиток активності мислення, пам'яті та інших психологічних процесів, притаманних здобувачам освіти певної вікової групи.

У процесі добору ситуаційних вправ учителеві необхідно враховувати такі вимоги: виконання завдання має бути спрямованим на розвиток мотивації,

пізнавальної активності учнів; допомогти кожній дитині сформувати уявлення про себе як про людину з певними можливостями для розвитку; сприяти формуванню вмінь навчатися в нових умовах, працювати в команді, об'єктивно оцінювати власні результати й уміти порівнювати їх із результатами інших; досягати успіху й адекватно реагувати на успіхи та невдачі інших, контролювати й регулювати власні емоції; розвивати відповідальність і самостійність учнів, почуття емпатії.

Плануючи роботу на уроці, важливо враховувати й особливості підліткового віку учнів, у якому спілкування є провідним типом діяльності. Психологи зазначають, що «Центральне місце в житті підлітка займає спілкування з товаришами. Якщо для молодших школярів основою для об'єднань найчастіше є спільна діяльність, то тепер навпаки, привабливість тих чи тих занять та інтереси визначаються передусім їхніми можливостями для спілкування з однолітками»[62, с. 70].

З огляду на це ситуаційні завдання, що доцільно застосовувати на уроках іноземних мов, мають спонукати учнів до спілкування з однокласниками, відповідати їхнім потребам і прагненням. У процесі їх виконання важливо задіяти всі канали надходження інформації, активізувати інтелектуальну й емоційну сфери особистості учнів.

Уміння працювати з інформацією є комунікативно і соціально значущим, Державний стандарт базової середньої освіти спрямовує вчителів на формування в здобувачів освіти відповідних умінь [8]. Обираючи ситуаційну вправу, вчитель має розуміти, на формування яких умінь вона зорієнтована.

Отже, у сучасних умовах основним завданням іншомовної освіти загалом і уроків англійської мови зокрема є формування іншомовної комунікативної компетентності випускника закладу загальної середньої освіти, який не лише вмітиме усно чи письмово висловлювати власну думку іноземною мовою відповідно до ситуації, а й буде здатним за допомогою мовних засобів охопити увесь спектр соціальних і культурних явищ, розв'язувати засобами іноземної мови актуальні життєві проблеми. Це

спонукає вчителів іноземних мов шукати шляхи ефективної організації освітнього процесу. Одним із потужних шляхів формування іншомовної комунікативної компетентності є ситуаційні вправи, що потребують від учнів застосування знань не тільки під час розв'язання навчальних ситуацій, а й за їх межами.

1.2. Дидактичні засади застосування вправ в освітньому процесі

Провідним завданням іншомовної освіти в сучасних умовах є формування компетентного мовця, який не лише вмітиме усно чи письмово висловлювати власну думку іноземною мовою відповідно до ситуації, а й буде здатним за допомогою мовних засобів охопити увесь спектр соціальних і культурних явищ, розв'язувати засобами іноземної мови актуальні життєві проблеми.

Для реалізації означеного завдання вчителі англійської мови шукають шляхи підвищення ефективності навчання. У їхній діяльності окреслилися певні підходи, що забезпечують вироблення в учнів психологічної настанови на формування стійкої мотивації, ціннісного ставлення до навчального предмета, вироблення стійких умінь здійснювати ефективну міжкультурну комунікацію, а також швидко орієнтуватися в динамічних інформаційних потоках.

Науковці (Н. Бібік, О. Пехота, О. Пошетун, О. Савченко, С. Сисоєва та ін.) доводять, що на вибір змісту, технології навчання значною мірою впливає домінування тих чи тих педагогічних підходів.

На думку Г. Дідук-Ступ'як, підхід до навчання мови – це стратегічна концентрична *система* (курсив наш – С.Р.), що містить закономірності, принципи, форми, методи і прийоми роботи з мовно-мовленнєвим матеріалом. Дослідниця визначає п'ять структурних ознак підходу: функційність, дієвість, адаптивність, динамізм, поліваріантність [11], на думку П. Сікорського, «Підхід у педагогіці – це визначення головних компонентів в освітньому процесі, вирішення яких дозволить досягати оптимальних результатів у

навчанні, вихованні та розвитку суб'єктів учіння, і концентрація науково-педагогічних зусиль для їх реалізації» [57, с. 97].

Як зазначає С. Омельчук, підхід до навчання мови – це методологічна *категорія* (курсив наш – С.Р.) лінгводидактики, що позначає складне багатовимірне явище, структурними компонентами якого є принципи, технології, методи, прийоми, засоби та форми навчання і якому властиві концептуальність, процесуальність, системність, керованість та дієвість [44, с.5-6].

Ми будемо послуговуватися визначенням С. Омельчука, яке, на нашу думку, найбільш точно й інформативно відображає семантику терміна в контексті сучасних вимог.

Вивчення державних документів у галузі освіти, наукових праць із проблеми дослідження уможливають висновок, що навчання англійської мови в закладах загальної середньої освіти базується на *компетентнісному, системному, особистісно зорієнтованому, діяльнісному, культурологічному* підходах.

У модельній програмі з іноземних мов (В.Редько, О.Шаленко, С.Сотникова, О.Коваленко, І.Коропецька, О.Якоб, І.Самойлюкевич, О.Добра, Т.Кіор) зазначено, що освітній процес «будується на підґрунті комунікативного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та культурологічного підходів, які своєю сутністю зумовлюють дидактично і методично доцільне визначення цілей та змісту навчання іноземної мови як важливого засобу міжкультурного спілкування та порозуміння в сучасному глобалізованому, мультилінгвальному та полікультурному світовому соціумі» [33, с. 4].

Означені підходи в освітньому процесі взаємозумовлені. Схарактеризуємо їх докладніше.

На підставі вивчення зарубіжного педагогічного досвіду О. Овчарук зазначає, що в більшості освітніх систем економічно розвинених країн з

високими освітніми показниками перехід до компетентнісного підходу пов'язаний з такими чинниками, як:

- перехід до нової форми сучасного суспільства – інформаційного суспільства, де значущою одиницею є не просто інформація, а вміння оперувати нею, застосувати її для власного розвитку, для життя, що потребує від громадян нових вмінь та знань, які дозволяють швидко, мобільно та ефективно використовувати інформацію для власного добробуту, розвитку та навчання;

- установлення більш високих стандартів в освіті та у всіх галузях життя. Цього потребує ринок праці, у зв'язку з цим встановлюються нові вимоги до навчальних дисциплін, до системи оцінювання навчальних досягнень, до якості освітніх послуг загалом;

- відкриття кордонів між країнами та інтеграція освітніх систем до світового освітнього простору. ..В умовах сучасної міграції в межах не лише країни, а й регіонів виникає необхідність швидкої адаптації для отримання навчання та роботи, що спонукають суспільство до необхідних змін;

- потреба в нових компонентах знань, необхідних для успішного життя в суспільстві [43, с. 3].

Означені чинники не можна ігнорувати і в українських реаліях сьогодення. Саме тому компетентнісний підхід до навчання став не тільки методологією сучасної освіти, а й пріоритетним у практиці роботи вчителів. Цей підхід визначає процес змін, пов'язаних із розробленням нових модельних програм, лінійки нових підручників, а відтак і розробленням нових компетентнісно орієнтованих методик навчання іноземних мов, що зумовлено адаптуванням освітнього процесу до глобальних цивілізаційних змін і умов.

Компетентнісний підхід змінює мету й завдання освіти від передачі знань і умінь предметного змісту, що було задекларовано у вимогах навчальних програм «учні повинні знати», «учні повинні вміти», до формування розвиненої особистості, яка володіє низкою соціально і життєво значущих компетентностей. Науковці доводять, що «компетентність –

стосовно структури змісту освіти, який побудовано в сучасних стандартах за галузевим принципом і в програмах – за предметним, – виводить метарівень, універсальний, що в інтегрованому вигляді представляє освітні результати, які досягаються не лише засобами змісту освіти, але й соціальної взаємодії; як у міжособистісному, так і в інституційному культурному контексті» [33, с. 48].

Реалізація компетентнісного підходу до створення системи вправ і завдань для організації ситуативного спілкування учнів 5–6 класів в умовах компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов потребує розроблення вправ і завдань, спрямованих на формування іншомовної міжкультурної ключової компетентності та всіх ключових компетентностей здобувачів освіти. Підтримуємо думку сучасної української дослідниці О. Пометун, що компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно зорієнтованим і діяльнісним підходами в навчанні, оскільки стосується особистості того, хто навчається, і може бути реалізованим у процесі виконання конкретною особистістю певного комплексу дій, що потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі, яка існує об'єктивно для всіх, на суб'єктивні надбання одного суб'єкта, що їх можна виміряти [49, с. 66].

Вивчення й аналіз праць педагогів (В. Сухомлинський, В. Кремень, І. Родніна, С. Сисоєва та ін.), фахівців у галузі методики навчання іноземних мов (І.Бахов, Н. Бігич, Н.Бориско, О. Малихін, С. Ніколаєва, О. Пасічник, Т. Полонська, В. Редько та ін.) уможливили висновок дійшли, що проблема застосування *особистісно орієнтованого підходу* в навчанні має потужне давнє коріння, оскільки, попри те, що започаткована ще в добу античності, знаходила продовження в усі часи в ідеях антропології, гуманізму, синергетики, концепції ноосфери та ін., а також у системі поглядів на традиції і новаторство в освіті» [28; 30; 63]. Прикметно, що у XXI столітті посилюється зацікавленість науковців ідеями особистісного підходу у психології та педагогіці з позиції практичного застосування.

У розробленні теоретичних засад особистісно орієнтованого підходу важливе значення належить положенням видатного українського філософа

Г. Сковороди, за концепцією якого, провідною особливістю людини є не стільки «теоретичні» пізнавальні здібності, скільки емоційно-вольове єство її духу, серце, з якого виростає і думка, і прагнення, і почування», які донині не втратили своєї актуальності.

У «Словнику-довіднику з української лінгводидактики» особистісно орієнтований підхід потлумачено як «послідовне ставлення педагога до учня як до особистості, самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку та суб'єкта виховної взаємодії. В освітньому процесі учень домінує як особистість. Виходячи з його інтересів, рівня знань і сформованості вмінь, словесник визначає мету і спрямовує освітній процес на розвиток особистості кожного. Отже, способи репрезентації навчальної теорії, добір ілюстративного матеріалу, довибір методів, прийомів відбувається з урахуванням особистості учня – його освітніх потреб, мотивів, інтелекту, здібностей тощо» [59, с. 204].

Вивчення психолого-педагогічних джерел дало змогу розглядати особистісно орієнтований підхід як такий, що сприяє міжособистісної взаємодії в освітньому процесі, централізації особистості учня, забезпеченню побудові освітнього процесу з оптимальним доббором методів, прийомів, форм і засобів навчання на користь учня, його освітніх запитів, потреб, інтересів та здібностей.

Головним завданням особистісно орієнтованого підходу є формування індивідуальності і створення умов для розвитку творчого потенціалу особистості. Основна увага спрямована на розвиток суб'єктивних властивостей особистості: внутрішньої незалежності, самостійності, самодисципліни, самоконтролю, самооцінювання, самоуправління, саморегуляції, здатності до рефлексії. Поняття самооцінювання значно ширше, ніж поняття самоконтроль. Потрібно, щоб учні привчалися адекватно оцінювати свої знання, вчинки, можливості, для цього вчителі мають допомогти учням усвідомити певна шкалу цінностей, за якими вони зможуть звіряти свої досягнення. Необхідні умови для самопізнання й самооцінювання – вміння толерантно вести діалог, полілог, аргументувати власні дії й прийняті

рішення. Якщо учень може пояснити й аргументувати власні дії, і водночас він здатний вислухати й почути аргументи вчителів і своїх однокласників, у разі необхідності скоригувати власні дії, це свідчить про сформованість самоконтролю. Якщо учень здатний робити висновки про власні можливості досягнення певних результатів, – це є самооцінка. На думку української дослідниці О. Пехоти, «у процесі особистісно орієнтованого навчання можна виділити такі завдання та ознаки: розвинути індивідуальні пізнавальні здібності кожної дитини; максимально виявити, ініціювати, використати, «окультурити» індивідуальний (суб'єктний) досвід дитини; допомогти особистості пізнати себе, самовизначитись та самореалізуватись, а не формувати попередньо задані якості; сформувати в особистості культуру життєдіяльності, яка дає можливість продуктивно будувати своє повсякденне життя, правильно визначати лінії життя» [45, с. 34].

Діяльнісний підхід зумовлює інтенсифікацію різних видів діяльності, що постійно ускладнюється, оскільки лише в процесі власної діяльності людина опановує знання, розвиває здібності, удосконалює особистісні властивості. Формування предметної і ключових компетентностей відбувається лише у власній активній діяльності. Таким чином основні положення застосування ситуаційних вправ на уроках англійської мови можна сформулювати в такий спосіб - навчати спілкування в процесі спілкування.

Відомо, що сутнісною характеристикою будь-якої діяльності, зокрема навчальної, є її вмотивованість, отже, психологічний супровід застосування ситуаційних вправ пов'язаний із мотиваційною сферою здобувачів освіти. Навчальна діяльність відбувається успішніше тоді, коли вона максимально вмотивована. На думку багатьох психологів (З. Зеленська, В. Доротюк, Г. Костюк, С. Максименко, О. Сергеєнкова та ін.), правильно сформовані мотиви мають більше значення у формуванні позитивного ставлення до навчання, що своєю чергою, сприяє формуванню пізнавального інтересу [14; 55; 62].

Навчання учнів визначається передусім мотивацією, зокрема двома її типами – мотивацією досягнення та пізнавальною мотивацією. Саме остання, виникаючи в проблемній ситуації та розвиваючись в умовах навчальної взаємодії здобувачів освіти, є підґрунтям навчально-пізнавальної діяльності. Важко переоцінити в цьому контексті значення ситуаційних вправ, що спонукають учнів до різних видів взаємодії.

Навчати англійської мови системно - означає будувати процес навчання з урахуванням такої ієрархії взаємодіючих чинників і умов, що допоможе визначити послідовність у відборі змісту навчального матеріалу, а також закономірність його методичної організації. Інтеграція теоретичних знань у певну систему повинна мати логічну структуру, що веде до постановки мети і будування плану діяльності, реалізація яких забезпечує очікуваний результат. Таким чином *системний підхід* має важливе значення в процесі навчання англійської мови, оскільки забезпечує системність використання ситуаційних вправ.

Культурологічний підхід забезпечує формування соціокультурних знань, оскільки «передбачає у процесі занять тісну взаємодію мови і культури його носіїв» [30, с. 85.]. завдяки реалізації означеного підходу «Навчання іноземної мови стає не процесом накопиченням знань, а процесом формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності учнів» [6; 7].

Логіка нашого дослідження потребувала обґрунтування принципів застосування ситуаційних вправ на уроках англійської мови. Принцип – це основне вихідне положення теорії, світогляд, переконання, погляд на речі, установка на діяльність, науковий чи моральний початок, підстава, правило, основа, від якої не відступають. Вирішення зазначених завдань здійснювалося на основі *загальнодидактичних принципів*: гуманізації освітнього процесу, системності і послідовності, свідомості і творчої активності, науковості, поєднання навчання з життям, забезпечення позитивного емоційного тла навчання.

Принцип гуманізації освітнього процесу й особистісної орієнтації спрямований на визнання основної цінності людини як особистості, повагу її прав і свобод, і зорієнтований на загальнолюдські цілі й цінності. Відповідно до означеного принципу на заняттях формується міжкультурна свідомість, усвідомлення учнями ідей різноманітності культур світу, розуміння їх історії, сучасності і майбутнього, розкривається гуманістичний і гуманітарний потенціал особистості, який передбачає розвиток його мовних, інтелектуальних та комунікативних здібностей, ціннісних орієнтацій, мотиваційних настанов тощо. Гуманізація в плані виховання передбачає розвиток ідей педагогіки співробітництва, створення довірливої та сприятливої атмосфери на уроках англійської мови, під час яких учні й учениці могли б почувати себе максимально впевнено й відчувати себе унікальними особистостями.

Принцип системності і послідовності дає змогу представити процес формування компетентного мовця (а саме так визначено мету навчання іноземних мов у Державному стандарті базової середньої освіти) як цілісну динамічну систему, що забезпечує єдність навчання, розвитку й характеризується численними зв'язками і відношеннями між усіма складниками.

Завдяки *принципу послідовності* здійснюється перехід від вправ рецептивного і репродуктивного характеру до більш складних – ситуаційних, що потребують творчого мислення і самостійності, від простих адаптованих текстів до автентичних, оригінальних текстів іноземною мовою (у старших класах). Під час організації цілеспрямованої роботи з формування предметної і ключових компетентностей учнів важливо враховувати особливості розвитку особистісних властивостей, які визначають їхнє ставлення до своєї культури і культури країни, мову якої вони вивчають.

Принцип свідомості і творчої активності зумовлює забезпечення вчителем умов, що стимулюють активність учнів, спонукають до спілкування іноземною мовою, максимально розкривають їхні творчі здібності за

допомогою використання відповідних видів роботи – ситуаційних вправ, рольових ігор, презентацій, обговорень тощо.

Принцип науковості передбачає орієнтацію на новітні розроблення, передусім у галузі педагогіки, психології, теорії комунікації та міжкультурної комунікації.

Через створення вчителем комунікативних ситуацій на заняттях реалізується *принцип поєднання навчання з життям*. Як правило, це ситуації із застосуванням міжкультурної взаємодії, наприклад, моделювання ситуацій зустрічі з іншокультурними друзями, подорожі до інших країн, участі в міжнародних учнівських олімпіадах, мовних школах тощо.

Безсумнівно, на уроках англійської мови необхідно дотримуватися *принципу забезпечення позитивного емоційного тла* навчання, оскільки, як відомо, емоції відіграють велику роль у діяльності людини. Засобами позитивної емоційної дії на учнів є використання віршів і пісень виучуваної мови, фрагментів фільмів, телепередач, художніх творів, розповідей про національні свята, різні форми драматизації та рольові ігри.

Крім загальнодидактичних, навчання іноземних мов спирається на методичні принципи, до яких належать такі: комунікативності, інтегрованого навчання всіх видів мовленнєвої діяльності та аспектів мови, домінувальної ролі вправ.

Принцип комунікативності передбачає побудову системи ситуаційних вправ і завдань з урахуванням моделі реальної комунікації.

Принцип інтегрованого навчання всіх видів мовленнєвої діяльності та аспектів мови передбачає одночасний розвиток мовленнєвих умінь (в аудіюванні, говорінні, читанні, письмі, перекладі) у межах визначеного модельною програмою їх послідовно-часового співвідношення на основі загального мовного матеріалу і за допомогою спеціальних вправ [30, с. 115].

Принцип домінувальної ролі вправ має виняткове значення. На думку М. Уеста, до 85% часу на уроці іноземної мови має бути відведено на виконання вправ.

Аналіз означених педагогічних підходів, загальнодидактичних і методичних принципів дає змогу дійти висновку, що всі вони є взаємозв'язаними і взаємозумсленими. Їх синтез сприяє формуванню соціокультурної компетентності тільки в сукупності.

Висновки до першого розділу

У сучасних соціокультурних умовах основним завданням іншомовної освіти є формування компетентного мовця, який не лише вмітиме усно чи письмово висловлювати власну думку іноземною мовою відповідно до ситуації, а й буде здатним за допомогою мовних засобів охопити увесь спектр соціальних і культурних явищ, розв'язувати засобами іноземної мови актуальні життєві проблеми. Це спонукає вчителів іноземних мов шукати шляхи ефективної організації освітнього процесу. Одним і з потужних шляхів формування іншомовної комунікативної компетентності є ситуаційні вправи, що потребують від учнів застосування знань не тільки під час розв'язання навчальних ситуацій, а й за їх межами.

Ситуаційна вправа - це моделювання на уроці ситуацій, що потребують виконання учнями певних дій з мовним матеріалом, спрямованих на формування міжкультурної іншомовної компетентності.

Студіювання психолого-педагогічних джерел уможливило висновок, що застосування ситуаційних вправ має місце впродовж усього шкільного навчання англійської мови. Дидактико-розвивальний потенціал ситуаційних вправ полягає насамперед у тому, що вони спрямовані не лише на відтворення знань учнів або окремих навчальних дій, а й сприяють організації різних видів діяльності, зокрема самостійної, впливають на розвиток активності мислення, пам'яті та інших психологічних процесів, притаманних здобувачам освіти певної вікової групи.

На вибір змісту, створення системи ситуаційних завдань значною мірою впливає домінування тих чи тих педагогічних підходів, дотримання загальнодидактичних і специфічних принципів навчання іноземних мов. Саме

підходи стають основоположними орієнтирами під час добору ситуаційних вправ для організації ефективного навчання іноземних мов.

У результаті вивчення державних документів у галузі освіти, зокрема Державного стандарту початкової освіти, Державного стандарту базової освіти, стратегічного документа «Нова українська школа», опрацювання психолого-педагогічної літератури було виокремлено й схарактеризовано такі підходи: компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний, системний, культурологічний.

Логіка нашого дослідження потребувала обґрунтування принципів застосування ситуаційних вправ на уроках англійської мови, до яких віднесено *загальнодидактичні принципи*: гуманізації освітнього процесу, системності і послідовності, свідомості і творчої активності, науковості, поєднання навчання з життям, позитивного емоційного тла навчання та методичні принципи, зокрема: комунікативності, інтегрованого навчання всіх видів мовленнєвої діяльності та аспектів мови, домінуючої ролі вправ.

РОЗДІЛ II. ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ СИТУАЦІЙНИХ ВПРАВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

2.1. Особливості використання ситуаційних вправ на уроках англійської мови в 5-6 класах

Різноманітні соціально-економічні трансформації, що відбуваються в сучасному світі, зумовлені насамперед активізацією міжнародних контактів, які виникають між державами з різними мовами і культурами, а також є результатом мобільності громадян у світовому просторі. Усе це вимагає певного перегляду ставлень до іноземної мови як важливого засобу міжкультурного спілкування в сьогоденному полікультурному та мультилінгвальному середовищі.

Сучасний розвиток шкільної іншомовної освіти характеризується впровадженням компетентнісного підходу до навчання, що найбільше відповідає потребам суспільства і випускників закладів загальної середньої освіти, і має сприяти формуванню компетентної особистості, котра могла б успішно жити і творити в швидкозмінному соціумі. Це зумовлює необхідність перегляду і дослідження окремих аспектів методики навчання іноземних мов, зокрема розроблення ситуаційних завдань для їх реалізації в шкільній практиці.

Саме в 5–6 класах розпочинають системно і усвідомлено формуватися в учнів базові механізми іншомовного спілкування, що в майбутньому можуть удосконалюватися кожною людиною відповідно до її соціальних і професійних комунікативних потреб.

Після завершення курсу оволодіння іноземною мовою в початковій школі у п'ятикласників склалися певні уявлення про іноземну мову, яку вони вивчали. У початковій школі вони здобули елементарний освітній досвід у цій галузі, зокрема оволоділи певним обсягом лексичних і граматичних знань, у них сформувалися елементарні вміння й навички володіння іноземною мовою та активно почали розвиватися механізми іншомовного спілкування. Для учнів 5-го класу гімназій створилося підґрунтя у вигляді мовного, мовленнєвого й

освітнього досвіду, набутого не тільки в іншомовній сфері, а й під час вивчення інших навчальних предметів.

Психологи (З. Зеленська, О. Сергєєнкова, І. Ушакова та ін.) і методисти (Н. Басай, Н. Бігич, І. Горошкін, С. Ніколаєва, О. Пасічник, Т. Полонська, В. Редько, Л. Тішакова, Л.Хілько та ін.) зазначають, що 5–6 класи – це саме той етап навчання, коли учні розпочинають активно й усвідомлено оволодівати лексичними та граматичними одиницями, у них розвиваються механізми спілкування на засадах більшого обсягу мовних засобів у межах різноманітних тем, передбачених чинною навчальною програмою, вищого рівня розвитку досягають навички самостійної діяльності, творчі здібності, комунікативні вміння, що дають змогу активніше здійснювати творчі види діяльності, зокрема проєктну роботу, розвивати механізми спілкування в різних видах мовленнєвої діяльності, зокрема в ситуативних і діалогових формах [28; 30]. На кінець 6 класу учні повинні вийти на рівень володіння англійською мовою А 2 [8; 33].

За результатами психологічних досліджень, рівень розвитку учнів цього віку характеризується значно більшим обсягом потенційних можливостей щодо оволодіння іншомовним спілкуванням: у них спостерігаються значні фізіологічні зміни пам'яті, уваги, аналітичних здібностей, розвивається вміння систематизувати, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, робити висновки тощо [14; 55; 62]. Ці положення важливо враховувати в процесі розроблення і впровадження ситуаційних вправ. Особливу роль в процесі навчання іноземної мови в 5-6 класах відводимо ситуаційним завданням як складникам вправ, що передбачають моделювання життєвих ситуацій.

Аналіз змісту Державного стандарту початкової освіти [10] Державного стандарту базової середньої освіти [8], чинної модельної програми з іноземних мов для 5-6 класів [33], узагальнення його результатів дають змогу стверджувати про наступність і послідовність навчання англійської мови та формування ключових компетентностей і наскрізних умінь учнів початкової школи та 5 класу [33]. У початковій школі було закладено підґрунтя для формування в учнів предметної та ключових компетентностей. Особливості

формування ключових компетентностей в учнів 5-6 класів за допомогою ситуаційних вправ розкриємо докладніше.

Аналіз змісту підручників англійської мови для 5-6 класів засвідчив, що автори заклали певну кількість завдань, в основі яких лежить ситуаційне спілкування. Перегляд сайтів та блогів учителів іноземних мов дає підстави для твердження, що педагоги активно застосовують навчальні мовленнєві ситуації на уроках. Водночас зазначимо, що сьогодні відсутня система ситуаційних вправ, спрямованих на формування в учнів предметної, ключових компетентностей і наскрізних умінь.

I. Холод пише: «Природні мовленнєві ситуації виникають у класі часто, вони здебільшого пов'язані з організацією навчального процесу, мають природний мовленнєвий стимул, тому що обставини, які склались у класі, стосунки між учнями, учителем та учнями є реальними. На жаль, їх кількість надзвичайно обмежена. З іншого боку, такі ситуації не забезпечують активізації всього мовного матеріалу, який в цей період вивчається. Цьому сприяють навчальні мовленнєві ситуації» [66, с. 78]. Дослідниця виокремлює специфічні ознаки природних і навчальних ситуацій, зазначаючи, що на уроках доцільно використовувати навчальні мовленнєві ситуації, які, на відміну від природних, забезпечують активізацію усього мовного матеріалу. Це положення вважаємо важливим для добору системи ситуаційних вправ для реалізації компетентнісного навчання іноземних мов учнів 5-6 класів.

Особливої актуальності набуває розроблення й використання системи ситуаційних вправ, що уможливить урахування вікових особливостей здобувачів освіти, вимоги Державного стандарту базової загальної середньої освіти, Рекомендацій Європейського Парламенту та Європейської Ради, Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання упродовж життя. Система починає впроваджуватися в 5 класі, а завершуватися разом із завершенням шкільного навчання англійської мови. У межах системи ситуаційних вправ важливо врахувати співвідношення їх, щоб не порушувати баланс у формуванні тієї чи тієї компетентності.

Для досягнення поставленої мети важливо враховувати тематику спілкування, визначену чинною програмою для кожного класу, оскільки формування ключових компетентностей і наскрізних умінь учнів засобами іноземної мови є тривалим процесом, що не обмежується опануванням певної теми.

Формування такої ключової компетентності, як *спілкування державною (і рідною в разі відмінності) мовами*, можливе в межах програмових тем «Свята і традиції», «Подорож». Формування ціннісного ставлення, складниками якого є гордість учнів за свою країну, повага до її державних символів, мови та культури, формування потреби популяризувати Україну у світі засобами іноземної мови, а також готовність до міжкультурного діалогу, відбувається здебільшого шляхом застосування українознавчого компонента в усіх видах мовленнєвої діяльності. у процесі вивчення якої п'ятикласники розширюють відомості про святкування Різдва, Великодніх свят в Україні. Тема «Подорож» спрямована на ознайомлення з цікавими географічними, історичними об'єктами України. Тема «Рідне місто / село» спрямована на формування означеної компетентності здобувачів освіти. Можна учнів розподілити на групи, кожна з яких має підготувати свою частину: спланувати маршрут, замовити квитки, готель, розробити програму перебування групи туристів чи офіційної делегації в кінцевій точці маршруту. Під час спільної роботи окремих груп і всіх груп разом учні засвоюють весь матеріал. Цінність групової роботи полягає в тому, що в процесі роботи групи спілкуються між собою, уточнюють деталі, пропонують свої варіанти, тобто збагачують свій комунікативний досвід.

Для формування такої ключової компетентності, як *спілкування державною (рідною) мовою, обізнаність та самовираження у сфері культури*, доцільно використати ситуаційну вправу, побудовану на українознавчому матеріалі. Покажемо перебіг виконання її. Після уважного прочитання текстів про Україну вчитель може запропонувати п'ятикласникам показати країну на політичній чи географічній мапі, показати столицю, обласний центр тощо.

Можна розглянути світлини, на яких зображені традиційні українські сувеніри: вишиванки, рушники, глиняний посуд, тарелі, витинанки, статуетки козаків, ляльки-мотанки, писанки або й безпосередньо ці предмети. Для того щоб дізнатися значення невідомих слів, учні можуть працювати зі словниками.

Учитель пропонує з-поміж тих, що розглядали на уроці, обрати сувеніри, які можна придбати в Україні та подарувати закордонним друзям. Працюючи в групах, учні можуть скласти самотійно монологічне висловлення, що передбачає опис конкретного сувеніра. Вони мають обрати сувенір, який доцільно подарувати своєму приятелю-одноліткові або подрузі з країни, мову якої вивчають. Тож п'ятикласникам необхідно обрати той чи той сувенір, обґрунтувати його доцільність. Можна дізнатися його вартість, вибрати крамницю чи інтернет-сайт, де можна придбати цей сувенір, визначити, де краще це зробити (вартість, термін доставки тощо).

Ситуаційні вправи можуть передбачати моделювання ситуацій зустрічі іноземних гостей, ознайомлення їх із рідними населеними пунктами, складання маршруту відвідування Києва, Рівного, Львова, Івано-Франківська, Ужгорода та інших міст України.

У процесі навчання іноземної мови особлива роль належить вправам, що передбачають моделювання життєвих ситуацій, що потребують застосування в мовленні числівників, наприклад «У крамниці», «Вибір і купівля книжки», «У кав'ярні», «Вибір і купівля подарунка для друга (подруги)». Такі вправи зорієнтовані на формування математичної компетентності. Наприклад, двоє друзів зайшли в кав'ярню, вони мають обрати страви і напій, обрахувати їх вартість.

Тема «Природа» в 5 класі передбачає ознайомлення учнів з лексикою, що називає природні явища, явища природи. З огляду на це доречно використовувати мовленнєві ситуації, наприклад: «Подорож на озеро Світязь», «Пікнік», «Прогулянка весняним / осіннім лісом» тощо.

Формування такої ключової компетентності, як *екологічна грамотність і здорове життя* передбачає моделювання ситуацій з тем «Харчування»,

«Природа», «Відпочинок і дозвілля», «Шкільне життя» за умови включення завдань, які містять відповідну лексику. Наприклад, відомості про здорове харчування, роль фізичної культури, тренувань, відпочинку, здоров'я людини, гігієну тощо.

Сьогодні важливо ознайомити учнів із такими екологічними проблемами, як шкідливі викиди в атмосферу, забруднення водойм, танення льодовиків, зникнення окремих видів рослин тощо. Необхідно сформувавши в учнів переконання, що екологічна безпека залежить від кожного з нас. Для цього необхідно обговорити правила екологічної поведінки: сортувати сміття, не смітити на природі, користуватися екоторбинками замість шкідливих пластикових пакетів та ін.

Запропоновані в модельній програмі теми спрямовані на формування всіх ключових компетентностей здобувачів освіти і дають змогу змоделювати різноманітні комунікативні ситуації, тобто використати на уроках ситуаційні вправи. Наприклад, у межах теми «Я, моя родина, мої друзі» можна змоделювати ситуацію: до учня / учениці у вихідний (під час канікул, на день народження) прийшли однокласники, тож відбувається знайомство. Треба представити своїх однокласників, членів родини, стисло розказати про них, використовуючи формули мовленнєвого етикету. Наприклад:

Student 1. Hello! Glad you came, get undressed, go to the living room.

Student 2. Congratulations. Thank you for inviting me!

Student 3. Hello!

Student 1. Meet me, this is my mother Iryna Viktorivna, and this is my younger sister Zoryana, she is 5 years old.

Student 2. Very nice!

Student 3. Very nice!

Student 1. Mom, these are my friends. This is Dmitry. I am sitting next to him, and this is Egor, with whom I go to the tennis section.

Student 1. (mother) It's very nice, come on guys, let's drink tea first, and then you will do your business.

Student 1. Thank you, mom, guys, come on over, mom baked very tasty cookies!

Student 2. Thank you, with pleasure!

Student 3. Thank you!

Учитель може дещо ускладнити вправу, запропонувавши учням схарактеризувати риси характеру членів своєї родини. Можна запропонувати учням принести фотографії членів своєї родини, розказати в класі про них. Крім того, можна принести світлини домашніх улюбленців, описати їх, розказати про їхню поведінку, смаки, звички.

Як свідчить освітня практика, учні із задоволенням виконують ситуаційні вправи, що передбачають ознайомлення з лексикою з теми «Житло».

- Твій друг переїхав до нової квартири, розпитай його про квартиру.
- Батьки планують зробити у квартирі ремонт, Розкажи їм, якою ти хочеш бачити свою кімнату.

Викликає інтерес в учнів також ситуаційна вправа, що передбачає складання вітальної листівки з Різдвом, Новим роком, Великоднем або будь-яким іншим святом. Учні можуть виготовити листівку самостійно, записати на ній попередньо складений текст, у якому необхідно врахувати особливості кожного члена родини.

Як бачимо, завдання має яскраво виражений практико орієнтований характер, оскільки вміння вітати є надзвичайно важливими для будь-якої людини, незалежно від її професій чи соціального статусу. Тому подібні завдання необхідно застосовувати в освітньому процесі для формування в учнів стійких умінь.

Застосування ситуаційних вправ можливе під час вивчення будь-якої теми модельної програми з англійської мови. Наприклад, у межах теми «Харчування» можна змодельовати ситуації, зорієнтовані на формування в учнів таких ключових компетентностей, як «обізнаність та самовираження у сфері культури» і «екологічна грамотність і здорове життя».

Можна скласти меню для шкільної їдальні, меню для пікніка. Якщо складати меню для шкільної їдальні, можна поділити учнів на групи, кожна з яких складає свій варіант, після чого їх називають. Група експертів обирає кращий варіант за певними критеріями: різноманітність, корисність продуктів тощо. Меню для пікніка теж можна скласти швидко, але для цього треба знати кількість людей, пору року тощо. Наприклад:

- Ви збираєтеся родиною на пікнік. Прогноз погоди показує, що на вулиці буде прохолодно. Складіть меню для пікніка.
- Ви з трьома однокласниками вирішили влаштувати в неділю пікнік. Синоптики обіцяють спекотну погоду. Розкажіть, що ви маєте взяти для того, щоб відчувати себе комфортно. Підрахуйте, скільки треба взяти з собою води. Не забувайте, що в спекотну погоду необхідно більше пити. Як ви будете її доставляти?

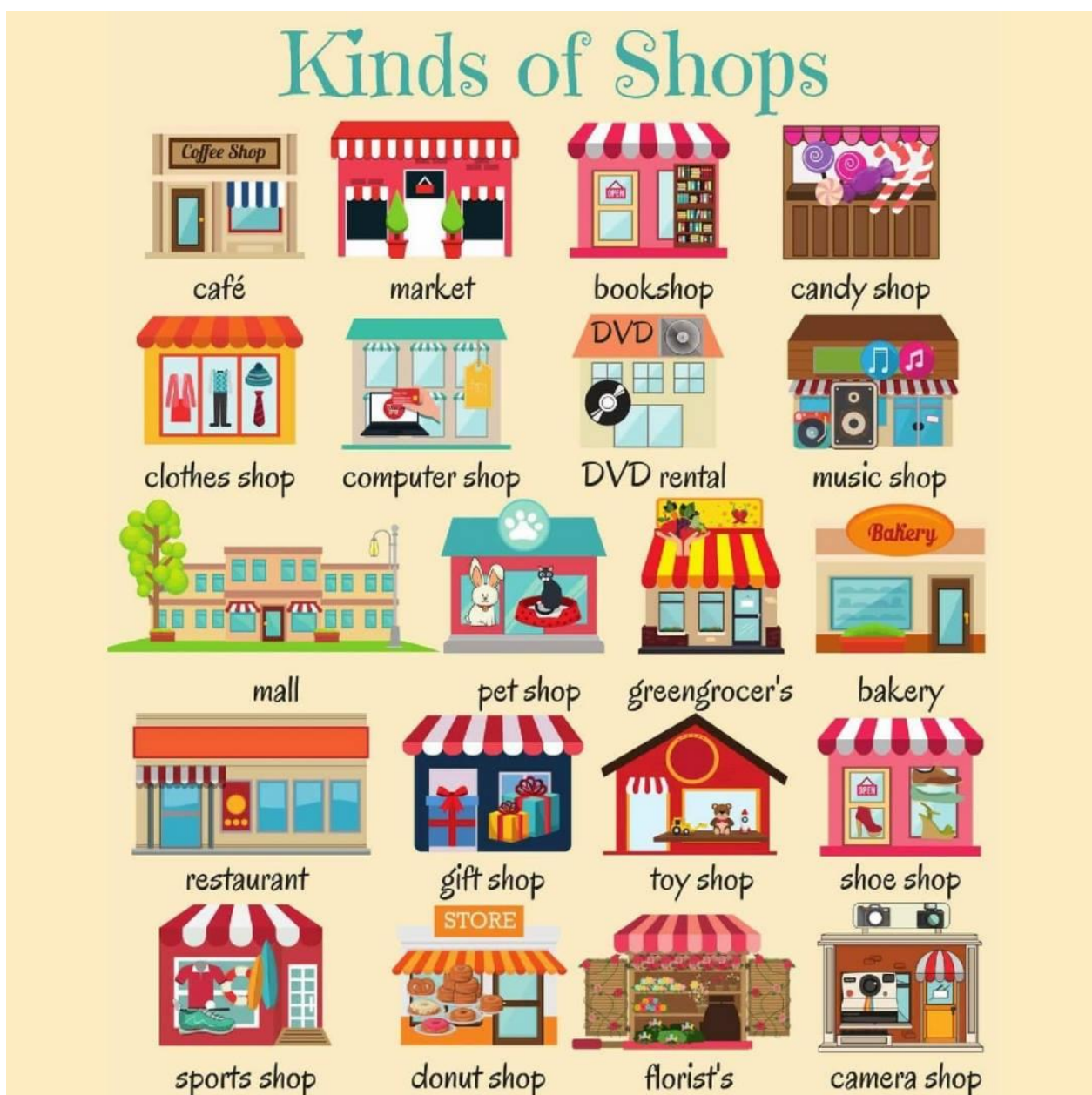
Крім того, доцільно запропонувати таку ситуацію: учитель ділить клас на групи, кожній із яких дає картки із зображенням на них різноманітних продуктів харчування, наприклад, для однієї групи: капуста, огірок, олія, сіль, кріп, зелена цибуля; для другої групи – помідори, огірки, паприку, олію, зелень, сіль, сметану. Завдання для групи – «приготувати» із цих продуктів страву (можна використовувати не всі запропоновані продукти), запропонувати їй назву, розказати про страву всім учням класу, визначити, чи можна цю страву вважати корисною, віднести до здорового харчування. Радимо також учням запропонувати скласти тарілку здорового харчування на сніданок, обід, вечерю. У цьому випадку важливо використати знання, здобуті учнями під час вивчення інших предметів.

Щоб ознайомити здобувачів освіти із національною кухнею, учитель пропонує учням назвати українські страви, порадити скуштувати їх своїм іноземним друзям, розказати про склад і смак цих страв. Для ознайомлення з британською чи американською кухнею доцільно запропонувати учням знайти в інтернеті опис традиційних страв цих країн, знайти рецепти їх приготування, розказати іншим про обрану страву.

Можна запропонувати учням поділитися рецептом своєї улюбленої страви, розказати про особливості її приготування та продукти, що необхідні для її приготування.

Доцільно ознайомити учнів із назвами магазинів, де можна купити різноманітні товари, визначити, чи відповідає назва змісту магазину. Можна, наприклад, розглянути поданий нижче малюнок, розказати про види торговельних закладів, визначити, що можна в них придбати, скласти список покупок, підрахувати приблизну вартість їх.

Малюнок 1

Інформаційно-цифрова компетентність формується послідовно і системно під час навчання іноземної мови за умови застосування інформаційних технологій, ігор, соціальних мереж, що є невід'ємним складником сучасного освітнього процесу. Наприклад, перегляд відеороликів, слухання пісень тощо.

Аналіз змісту чинних підручників англійської мови для 5-6 класів засвідчив, що всі вони мають аудіопідтримку, яка дає змогу учням сприймати іншомовне мовлення на слух, засвоювати нормативну вимову звуків. Підручники містять покликання (QR-коди) на мультимедійні матеріали в мережі інтернет. Тож застосування смартфонів в освітньому процесі також сприяє формуванню означеної компетентності.

Важливо ознайомити учнів 5 класу із правилами пошуку інформації, первинними та вторинними джерелами інформації, а також із поняттям фейк, фейкові новини. У 6 класі – із сучасними способами поширення інформації, правдивою та неправдивою інформацією. Учні можна поділити на групи, давши кожній із них стислий текст, у якому подано новини. Завдання: прочитати текст, визначити, правдива чи неправдива подана в ньому інформація.

Ключова компетентність «*Уміння вчитися упродовж життя*» передбачає формування в учнів умінь самостійно працювати інформаційними джерелами, у тому числі і з підручником, електронними та паперовими словниками, шукати нову інформацію з різних джерел та критично її оцінювати. Вони вже вміють розрізняти систему позначок, що спрямовує їхню навчальну діяльність, організувати свій час і навчальний простір. Означена компетентність формується передусім у процесі поступового залучення учнів до самостійної роботи, а також постійного збагачення словникового запасу учнів.

Оскільки в процесі вивчення англійської мови учні часто користуються різноманітними інтернетними ресурсами, важливо ознайомити їх із правилами безпеки в Інтернеті, правилами поведінки у віртуальному середовищі.

На нашу думку, на формуванні ключової компетентності «*Уміння вчитися упродовж життя*» важливо зосередитися в 5 класі, оскільки від того, як учні навчатися працювати самостійно, здійснювати інформаційний пошук залежить їхня успішність у подальших класах.

Уже в 5 класі доцільно ознайомити учнів із правилами складання карти пам'яті, що допомагає сконцентрувати значні обсяги інформації, усвідомити її. Залучення учнів до складання карт пам'яті має неабияке значення для подальшого навчання англійської мови. Можна змодельовати ситуацію, коли один учень пояснює іншим, як складати карту пам'яті, розшифрувати власну карту пам'яті тощо.

Цікаво ознайомити учнів із кодексами Леонардо – своєрідними картками пам'яті, які створював відомий винахідник і художник Леонардо да Вінчі. Ці кодекси склалися з малюнків і невеликих текстів, вони були зручними в користуванні.

Цікавою і корисною є вправа, що передбачає складання хмар слів, які учні опанували впродовж уроку або певної теми. Подібні вправи спрямовані на збагачення словникового запасу учнів, уведенні лексем до активного словника. Графічне зображення слів допомагає активізувати зорові канали сприймання, що залучає зорову пам'ять.

Така ключова компетентність, як *ініціативність і підприємливість*, потребує сформованості вмінь ініціювати усну, писемну, зокрема онлайн-взаємодію англійською мовою для розв'язання конкретної життєвої ситуації. На уроках англійської мови доцільно спонукати п'ятикласників до презентування власних ідей та ініціатив, використовуючи комунікативно доречні мовні засоби. У сучасних умовах необхідно залучати учнів не тільки до усної чи писемної, а й онлайн взаємодії. Уже в 5 класі учні мають усвідомити, що знання іноземної мови відіграє важливу роль для досягнення успішності, побудови вдалої кар'єри, фінансового успіху. Формуванню означеної компетентності сприяє залучення учнів до проектної діяльності. Наприклад, вони можуть підготувати путівник «Це моя Україна», де кожен із

учнів готує відомості про то чи те місто, добирає ілюстративний матеріал. Підготовка мультимедійних презентацій також важлива для формування в учнів ключової компетентності «Ініціативність і підприємливість».

Соціальна та громадянська компетентності формуються повною мірою, передусім шляхом удосконалення вмінь п'ятикласників використовувати ефективні комунікативні стратегії для співпраці з однокласниками в парах, у групах; застосовувати багатомовність для ведення міжкультурного діалогу. Необхідно пояснити учням, що для здійснення ефективної комунікації необхідно враховувати вплив слова на психічне здоров'я людини, відповідально застосовувати мовні засоби іноземної мови.

Крім того, в п'ятому класі відбувається соціалізація учнів, оскільки вони звикають до нових учителів, вчать спілкуватися з незнайомими людьми, що значною мірою забезпечує формування цієї компетентності.

Для формування означеної ключової компетентності можна запропонувати таку ситуаційну вправу: *уявіть собі, що перебуваючи в іншій країні, ви з другом загубили одне одного. Для того щоб вийти з ситуації, ви звернулися до представників органів правопорядку за допомогою. Опишіть свого друга, зверніть увагу на його одяг. Дайте відповіді на їхні запитання.*

Для формування культурної компетентності можна запропонувати ситуаційну вправу, спрямовану на залучення учнів до культури, традицій, звичаїв англійських країн. Для цього клас можна поділити на кілька груп, які працюють з одним текстом, але учні в межах кожної групи виокремлюють із текстів певні, передбачені завданнями, відомості й заповнюють відповідні комірки таблиць. Після заповнення таблиці всі учні могли скласти розповідь про певну країну. Обмінявшись інформацією про різні країни, учні дізнаються набагато більше про країни, мову яких вони вивчають.

Вихідні відомості про англомовну країну

English- speaking country «.....»	
1. Continent	
2. Location	
3. Capital	
4. Climate	

У процесі навчання варто звернути увагу на завдання з *міжкультурної медіації* – виду комунікативної взаємодії, який якнайповніше відповідає методичному принципу «діалогу культур» і моделює ситуації міжкультурного спілкування, передбачаючи надання відповідних пояснень партнеру по спілкуванню щодо особливостей рідної культури учня. Наприклад:

- Ваш друг-іноземець цікавиться, як користуватися метро у вашому місті; як придбати квиток на громадський транспорт; чому деякі магазини працюють цілодобово. Чому всі магазини працюють у неділю? Дайте відповіді на його запитання.
- Ваш друг-іноземець просить пояснити традиції святкування Різдва / Нового року / Великодня тощо.

Як бачимо, ситуаційні вправи мають комплексний характер, оскільки спрямовані на формування кількох ключових компетентностей одночасно.

Отже, у п'ятикласників склалися певні уявлення про англійську мову, оскільки в початковій школі вони оволоділи певним обсягом лексичних і граматичних знань, у них сформувалися елементарні вміння й навички володіння англійською мовою та активно почали розвиватися механізми іншомовного спілкування. Наявне підґрунтя у вигляді мовного, мовленнєвого й освітнього досвіду, набутого не тільки в іншомовній сфері, а й під час вивчення інших навчальних предметів, що уможливорює застосування ситуаційних вправ, спрямованих на формування предметної, ключових компетентностей і наскрізних умінь здобувачів освіти. Ситуаційні вправи передбачають моделювання різноманітних життєвих ситуацій, мають

комплексний характер, оскільки спрямовані на формування предметної і кількох ключових компетентностей одночасно.

2.2. Застосування ситуаційних вправ на уроках англійської мови в 7-9 класах

Метою базової середньої освіти є всебічний розвиток, навчання та виховання учнів, виявлення їхніх обдарувань, розвиток талантів і здібностей, формування компетентностей, необхідних для соціалізації та громадянської активності, свідомого життєвого вибору й самореалізації, трудової діяльності. На кінець 9-го класу учні повинні вийти на рівень володіння англійською мовою B1. Цей рівень корелюється з вимогами загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти й характеризує результати навчальних досягнень у кожному з видів мовленнєвої діяльності.

Основним завданням на етапі навчання англійської мови в 7-9 класах є вдосконалення в учнів умінь і навичок іншомовного спілкування, формування в них готовності до міжкультурного спілкування.

Учні використовують у мовленні як засвоєний раніше матеріал, так і щойно вивчений, що дає змогу розширити тематику і жанровий репертуар спілкування. Ураховуючи вимоги чинних модельних програм з іноземної мови, зазначимо, що в 7-9 класах учні поглиблюють здобуті знання. Якщо в 5-6 класах вони розповідали про членів своєї родини, називали їх, описували зовнішність, то в 7-9 класах можуть описувати й риси характеру, уподобання, професію, пояснювати домашні обов'язки кожного члена своєї родини. Крім того, учні можуть характеризувати свої найближче оточення.

Усі раніше вивчені теми розширюються й поглиблюються, але, крім того, програми передбачають введення нових, наприклад, теми «Охорона здоров'я», у межах якої учні повинні називати медичні заклади, описувати захворювання та їх симптоми.

Уведено таку тему, як «Молодіжна культура», що спонукає учнів висловити власне ставлення до розмаїття молодіжних субкультур і течій, а також оцінити їх вплив на життя своє і своїх однокласників, розповісти про

інтереси та захоплення сучасної молоді, критично оцінювати вплив молодіжних рухів на життя однолітків.

У межах теми «Кіно і театр» учні мають поділитися враженнями від відвідування кінотеатру або театру, пояснити правила поведінки в цих закладах, описати їх, розказати про свої враження від перегляду фільму чи вистави, поділитися інформацією про свій улюблений фільм, розказати, які емоції він викликає, а також про режисера того чи того фільму, улюблених акторів тощо.

Цікавою для сучасних учнів є тема «Музика», що спонукає поділитися інформацією про музичні інструменти та колективи, музичні стилі, виконавців та композиторів тощо.

Прикметно, що програмою передбачено тему «Робота і професія», що є цілком виправданим, адже по завершенню 9 класу учні завершують навчання в базовій школі. Це спонукає до використання на уроках англійської мови відповідних ситуаційних вправ.

Одиницею спілкування є ситуація. Саме тому на уроках англійської мови в 7-9 класах навчання має бути побудованим на основі ситуацій, які повинні мати основні ознаки спілкування, незважаючи на те, що у більшості є штучно змодельованими.

Вивчення літератури із теми дослідження, спостереження за освітнім процесом уможливають висновок, що ситуаційні вправи в 7-9 класах мають забезпечувати наступність із вивченим у 5-6 класах, урахувати типологічні особливості учнів, поступове наростання труднощів у процесі виконання навчальної діяльності, повторюваність мовних операцій і мовленнєвих дій, комунікативну спрямованість, залучення здобувачів освіти до різних форм навчальної діяльності – індивідуальної, групової, фронтальної.

Формуванню стійкої мотивації до навчання іноземних мов сприяє створення неформальної обстановки, надання можливості для задоволення потреб учнів у самореалізації, самовизначенні.

Вивчення лінгводидактичних праць (Н. Бігич, С. Ніколаєва, О. Пасічник, Т. Полонська, В. Редько, Л. Тішакова та ін.), присвячених типам вправ із іноземної мови, уможлиблює твердження, що ситуаційні вправи на уроках англійської мови в 7-9 класах мають бути спрямованими на:

- забезпечення й підтримання стійкої мотивації учнів до навчання англійської мови;
- забезпечення взаємозв'язку і взаємодії між рецептивними та продуктивними видами мовленнєвої діяльності;
- соціокультурну відповідність змісту вправ і завдань сучасним реаліям;
- урахування вікових особливостей учнів;
- регулярність упровадження [30; 60; 62].

Оскільки державні документи визначають компетентнісний підхід до навчання пріоритетним і орієнтують на формування компетентного мовця, то з цього випливає, що кожна ситуаційна вправа має сприяти формуванню в учнів не лише предметної, а й тієї чи тієї ключової компетентності або водночас кількох компетентностей, навчання мовних аспектів спілкування та всіх видів мовленнєвої діяльності [42]. Тематика вправ для учнів 7-9 класів має реалізувати соціокультурний компонент навчання англійської мови, що визначений чинними модельними програмами, охоплюючи різноманітні галузі знань, здобутих учнями в процесі опанування різних предметів. Наприклад, для формування таких компетентностей, як формування іншомовної комунікативної компетентності, вільне володіння державною мовою, інформаційно-комунікаційної, культурної доцільно запропонувати учням таку ситуаційну вправу: скласти список із 15 слів, пов'язаних з інформаційними технологіями, наприклад: *девайс, модем, монітор, ноутбук, принтер* тощо, перевірити у відкритих джерелах, чи дійсно ці слова запозичені з англійської мови, створити колаж або хмару слів для представлення результатів. Учні, відібравши слова, мають перевірити їх значення і походження за словниками, тобто працювати з інформаційними джерелами, а також відпрацювати низку мовних умінь: правильно писати слова, розрізняти їх на слух і без

фонематичних помилок вимовляти їх, дотримуючись правильного наголошування. Позитивним є й те, що учні працюючи парами, матимуть змогу домовлятися про відбір слів, способи їх представлення в класі. Така робота сприятиме формуванню надзвичайно важливих для сучасної людини вмінь працювати в команді.

Можна запропонувати учням висловити припущення, чому найбільше запозичень в українську мову прийшло саме з англійської мови. Яких сфер життя стосуються запозичення? У який час прийшло найбільше запозичень з англійської мови? З чим це пов'язане?

Подібні ситуаційні вправи забезпечують реалізацію міжпредметних зв'язків англійська мова – українська мова.

В усіх галузях життя все більшу роль відіграє Інтернет. На уроках англійської мови використання інтернет-ресурсів дозволяє організовувати спільну діяльність всіх суб'єктів освітнього процесу; забезпечити швидку консультаційну допомогу учнів; оперативно обмінюватися ідеями, планами щодо питань, які цікавлять учнів, тем спільних проєктів, розширюючи таким чином соціокультурні відомості, підвищуючи культурний рівень; створювати мовленнєве середовище, що забезпечує виникнення в учнів потреби у спілкуванні англійською мовою, а отже, і потреби у вивченні іноземної мови.

Учні 8-9 класів можуть підготувати стислу інформаційну довідку про різноманітні соціальні мережі. Їм можна запропонувати обговорити якийсь допис у соцмережі, підготувати власний коментар тощо.

Одним із ефективних засобів для тренування навичок писемного мовлення є електронна пошта, що може бути використана для створення дружнього листування з носіями мови. За допомогою листування учні не тільки знаходять нових друзів, а й вивчають мову, ознайомлюються з культурою народу-носія мови, яку вивчають. Листування з учителем теж сприяє формуванню комунікативних умінь учнів.

Використання відео й аудіоматеріалів допомагає краще розкрити зміст навчального матеріалу, сприяє кращому його засвоєнню, оскільки активізує різні канали сприймання інформації.

Особливе місце в освітньому процесі мають проєкти, що є результатом самостійної роботи учнів, тому якість оформлення проєктів, презентація й захист можуть стати показниками сформованості предметної і ключових компетентностей здобувачів освіти. Для прикладу можна запропонувати також такі соціокультурні теми проєктів: «Архітектурні пам'ятки Великобританії», «Сучасна британська культура», «Британська кухня», «Лондон – столиця туманного Альбіону» тощо. Важливо, щоб назва проєкту була багатозначною, і давала змогу учням обирати один із багатьох можливих аспектів дослідження теми.

Соціокультурний складник навчання іноземної мови зумовлює розширення меж освітнього процесу, передовсім шляхом занурення учнів до міжкультурного контексту спілкування. Наприклад, моделювання ситуації, коли учні приїхали до країни, мову якої вивчають, і відвідують тематичні парки, цікаві археологічні пам'ятки, події, наприклад, відвідування Британського музею, Музею Вікторії та Альберта, Лондонської національної галереї, Музею воскових фігур Мадам Тюссо, закладу харчування із національною кухнею. Учні мають поділитися враженнями з однокласниками й однокласницями.

У процесі навчання англійської мови доцільно використовувати друковані засоби масової інформації, близькі до автентичних: рекламні проспекти, оголошення, газети, журнали, рекламні проспекти тощо. Вони більш переконливі, ніж ті, що вчитель зробить власноруч і роздрукує на принтері, оскільки створюють у класі атмосферу реального іншомовного спілкування. Так, наприклад, для тих, хто планує поїздку до Великої Британії або іншої європейської країни, корисно буде ознайомитися з надписами, дорожніми вказівниками, написами в аеропорту (на вокзалі) із зазначенням часу прибуття рейсів.

Можна поділити учнів на групи: одна група працює над програмою туристичного маршруту містом, друга – над вибором готелю, третя – з'ясовує, як дістатися до потрібних визначних місць, працюючи з гугл-мапою міста.

Значна кількість вправ на уроках англійської мови спрямована на усне спілкування. У 7 класі вже можна пропонувати завдання, що передбачають складання розповіді, наприклад:

- Ваші іноземні друзі вперше побачили українські гроші. Розкажіть їм, що вам відомо про українські грошові одиниці. Яких номіналів вона буває, її поточний курс. Де можна дізнатися поточний курс гривні по відношенню до інших валют. (Вправа спрямована на формування підприємливості й фінансової грамотності учнів).

- Розкажіть іноземним друзям про свій улюблений вид спорту. Акцентуйте, що саме вам подобається.

- Розкажіть іноземним друзям, що вам відомо про видатних українських спортсменів або улюблений спортивний клуб.

Як бачимо, подібні завдання потребують не тільки розвиненого словникового запасу, а у соціокультурних знань, без яких подібні завдання виконати дуже важко.

Важливо пропонувати ситуаційні вправи в такий спосіб, щоб мінімізувати проявів негативних індивідуально-типологічних якостей учнів. Насамперед необхідно створити позитивне емоційне тло уроку, позитивні мотиви навчання і спілкування англійською мовою. Це потребує знань психологічних особливостей учнів певної вікової групи.

Як зазначають психологи (З. Зеленська, С. Максименко, О. Сергеєнкова, І. Ушакова та ін.) у підлітковому віці на перший план виходить спілкування з ровесниками, причому підлітки прагнуть не тільки до повноцінного спілкування, а й до спілкування без усвідомлення його мети. У цьому віці розвивається самосвідомість, образ «Я», починає формуватися індивідуальний стиль мовлення [14; 55; 62]. На створення позитивної мотивації до навчання англійської мови значний вплив має тематика ситуаційних вправ. Значна

частина учнів у цьому віці починає цікавитися сферами бізнесу, економіки, технологій, пов'язують свій майбутній фах з однією із цих галузей. Учні усвідомлюють, що гарні знання англійської мови їм можуть знадобитися в майбутньому для співбесіди, роботи в спільному підприємстві, обміні досвідом з іноземцями, для туристичної поїздки тощо. У повсякденному житті учні мають справу із такими поняттями, як «реклама», «бренд», «знижка», «фірма», «логотип», «піратська продукція», «ліцензійний продукт», зі спілкування з дорослими вони дізнаються про іпотеку, кредити, депозити тощо. У цьому контексті важливо у 8-9 класах ознайомлювати учнів зі сферою ділових людей, фахівців. Наприклад, тему «Знайомство», яку вони опанували ще в 5 класі, варто трансформувати в резюме (CV), тему «Дозвілля» в «Socialising», тобто спілкування з колегами в неробочий час. Тема «Подорож» може бути трансформована в тему «Ділова поїздка», тема «Покупки» - у тему «Клієнти / покупці», «Товари» тощо. Важливо враховувати, що учням 8-9 класів можуть бути невідомі такі терміни, як інвестиція, лізинг. Тут на допомогу має прийти вчитель.

Цікавими є ситуації, що моделюють життєві, наприклад «Наполегливий рекламний агент». Учні мають придумати «неймовірний товар / продукт» і продати його. Можна змінювати ролі: покупці стають рекламними агентами і навпаки, що уможливорює опанування різних комунікативних стратегій.

Отже, застосування ситуаційних вправ у 7-9 класах сприяє формуванню особистості учня, який поділяє загальнолюдські цінності, готового до здійснення міжособистісного і міжкультурного спілкування.

2.3. Використання ситуаційних вправ на уроках англійської мови в старших класах

Навчання англійської мови в старших класах відбувається за вимогами Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, затвердженого 2011 року. Однак все одно навчання має бути компетентнісно орієнтованим, що зумовлено соціальними вимогами й викликами.

У старших класах особливої актуальності набуває врахування професійного аспекту навчання, ознайомлення учнів із майбутніми професіями, закладами освіти, у яких можна збути ту чи ту професію.

Виняткове значення для побудови системи вправ і завдань з метою формування в учнів старших класів механізмів мовлення має принцип домінувальної ролі вправ. На думку М. Уеста, до 85% часу на уроці іноземної мови має бути відведено на виконання вправ. Формування і вдосконалення мовленнєвих умінь і навичок учнів відбувається в процесі виконання ситуаційних вправ, які можна назвати мікросценаріями процесу спілкування, у якому закладена програма дій мовця і /або слухача, читача, перекладача.

Ситуаційні вправи в старших класах мають забезпечувати наступність із вивченим у 7-9 класах, враховувати вікові особливості учнів, їхні типологічні характеристики, а також поступове наростання труднощів у процесі виконання навчальної діяльності, профорієнтаційну спрямованість навчання англійської мови.

Чинні програми з іноземних мов для закладів загальної середньої освіти акцентують на важливості дотримання компетентнісного, особистісно орієнтованого підходу, врахування здатностей і здібностей кожного учня. Саме ці підходи дозволяють розв'язати завдання, поставлені перед учителями англійської мови, забезпечити умови для самореалізації й соціальної адаптації здобувачів освіти, для розвитку в них умінь здійснювати самооцінювання мовлення в процесі спостережень за власним мовленням як рідною, так і англійською мовою.

На жаль, у шкільній практиці не завжди враховують особистісні характеристики учнів. Унаслідок певна категорія учнів може відчувати дискомфорт на уроках, що не сприяє підвищенню мотивації до предмета.

Одним зі шляхів розв'язання означеної проблеми є систематичне застосування ситуаційних вправ, ефективність упровадження яких неодноразово була підтверджена і в наукових дослідженнях, і на практиці.

Ситуаційні вправи – це методична категорія, що є невід'ємним

складником сучасного освітнього процесу й виконує низку функцій: по-перше, є компонентом змісту навчання; по-друге, чинником, що організує відбір мовленнєвого матеріалу; по-третє, прийом навчання на різних етапах формування іншомовних умінь і навичок; по-четверте, засобом розв'язання навчальних, розвивальних і виховних завдань; по-п'яте, інструментом формування ключових компетентностей здобувачів освіти.

Таке багатоманіття пов'язане з тим, що в процесі моделювання мовленнєвої ситуації можна вихначати основні параметри мовленнєвої діяльності учасників спілкування, варіювати їх, забезпечуючи умови переносу вироблених умінь і навичок з навчальних умов в інший контекст (різноманітні життєві ситуації). До таких параметрів відносять ієрархію мотивів і мети учасників спілкування, їх ролі, взаємини, контекст діяльності, тему спілкування, комунікативне завдання. Проілюструємо зазначене прикладами.

Ситуаційна вправа «Фотограф».

Під час останньої мандрівки ти зробив багато світлин, ділишся враженнями з іншими (ілюстрації треба приготувати заздалегідь учителю або учням).

У процесі виконання цієї вправи можна змінити кількість партнерів, їх взаємини, предмет мовлення, психологічні ролі, контекст діяльності тощо. Співрозмовниками можуть бути: закордонні друзі / закордонний друг, організатори / організатор фотовиставки за кордоном, видавці фотожурналів за кордоном / видавець фотожурналів за кордоном.

Можна змінювати предмет мовлення: ти намагаєшся акцентувати на: 1) природних об'єктах; 2) пам'ятках архітектури; 3) особливостях клімату, погоди; 4) спортивних заходах; 5) національній кухні; 6) звичаях і традиціях; 7) моді, одязі тощо.

Можна змінювати і психологічні ролі учнів, наприклад, визначивши такі особливості: ти мовчазна людина, ти комунікабельна людина, ти можеш перебільшувати і хвалитися тощо.

Зміні контексту діяльності сприятимуть такі умови: ти оформляєш: свою

кімнату / квартиру; фотовиставку; статтю в журналі; обкладинку журналу; туристичний буклет; підручник англійської мови для старших класів.

На зміну комунікативних завдань впливають формулювання, зокрема: ти радиш співрозмовникам відвідати ті місця, де ти був; ти переконуєш співрозмовника, що саме така обкладинка доцільна; ти цікавишся в процесі бесіди, які місця для подорожей обирають співрозмовники тощо.

Зазначимо, що оскільки реальний комунікативний акт завжди передбачає залучення до різних видів мовленнєвої діяльності (якщо хтось говорить, то хтось має це слухати, якщо хтось читає текст, то хтось має його створити), то вчитель має передбачити в межах ситуаційної вправи комунікативні завдання для всіх учасників навчального спілкування.

У цьому контексті для поданої вище вправи завдання можуть бути сформульовані таким чином: послухай і вислови власну думку щодо...; похвали або покритикуй .., послухай і перепитай тощо.

Формулювання умов ситуаційних вправ дає змогу вчителям визначати мовленнєвий продукт, тобто мовленнєві висловлення для того, щоб ознайомити учнів із відповідними правилами етикету, допомогти обрати оптимальну стратегію або тактику розв'язання поставленого завдання. Це надзвичайно важливо, оскільки кожній людині притаманні індивідуальні стилі спілкування, що виявляються як у навчальному, так і в реальному спілкуванні.

Загальновідомо, що не всі умови реальних ситуацій, а отже, і навчальних, викликають мовленнєву реакцію у всіх учасників спілкування. До того ж, мовленнєва реакція різних людей на одні й ті самі умови може бути різною. Наприклад, одна людина може висвити свої судження, інша – використати доречне прислів'я, ще інша – риторичні запитання, а хтось використовує лиш невербальні засоби (міміку, жести).

У навчальному спілкуванні на це впливають інтереси й уподобання учнів, їхні риси характеру, тип темпераменту, взаємини з однокласниками тощо.

Для прикладу наведемо нейтральну ситуацію. Тебе зацікавила реклама концерту, на якому будуть виконані твої улюблені твори. Ти запрошуєш друга / подругу скласти тобі компанію. Він / вона не хоче. Спробуй переконати його / її.

У цій ситуації учні поводитимуться по-різному. Учитель, пропонуючи таку ситуаційну вправу, має знати вподобання класу, особливості характеру учнів, щоб виконання вправи не стало формальним.

У старших класах учні вже мають достатній словниковий запас, що уможлиблює введення, наприклад, такої ситуаційної вправи, як «Блог», умовами якої є запис усіх подій, що відбулися за день або за тиждень. Можна робити огляди, писати рецензії на книжки або фільми. Важливо, щоб тема блогу враховувала особисті інтереси учня.

У старших класах важливо звернути увагу на опанування учнями правил культури мовлення, мовленнєвого етикету. Учитель має допомогти здобувачам освіти усвідомити, що спілкування – потіжний спосіб самореалізації, професійного зростання. Для цього доцільно включати ситуаційні вправи, що демонструють важливість комунікативних умінь, наприклад:

Один із вас – генеральний директор міжнародної компанії, інший – керівник відділу управління персоналом. Ваша компанія відкриває філію в Румунії. Керівником філії ви хочете призначити не нову людину, а одного із досвідчених керівників підрозділів (як винагороду за гарну працю). Перед вами 3 характеристики осіб, які пройшли відбір кандидатів на нову посаду. Кого ви оберете? Коло обов'язків нового керівника – створити команду менеджерів, провести рекламну кампанію, організувати і провести прес-конференцію тощо (Характеристики кандидатів, у яких особливу увагу приділено комунікативним умінням, додаються). Такі характеристики вчитель має підготувати заздалегідь.

Ще одна ситуаційна вправа: ви – авіапасажири, чий багаж загубили. Складіть план своїх дій. Підготуйте звернення до відповідної служби.

Корисними є вправи, спрямовані на моделювання конфліктних взаємин для їх уникнення в майбутньому. Наприклад:

«Два журналісти». Один «журналіст» - виважений, серйозний, повільний, стриманий», другий – темпераментний, швидкий, непосидючий. Вони не можуть працювати разом, підготувати статтю для публікації, тому звертаються за допомогою до головного реактора.

Подібні вправи повинні мати місце в освітньому процесі, оскільки спрямовані на формування толерантного спілкування, спонукають учнів до пошуку шляхів запобігання конфліктам.

Важко переоцінити роль дискусій, що є різновидом ситуаційних вправ у старших класах. Саме дискусії передбачають зіставлення різних точок зору на проблему. Тему дискусії визначає її мета, готовність учасників до обговорення тієї чи тієї проблеми. Зазначимо, що тема дискусії має бути актуальною й цікавою для учнів. Розроблено багато варіантів дискусії: панельна дискусія, дебати, ток-шоу, диспут, мозковий штурм, судове засідання тощо.

Дискусія буде ефективною лише за умови, коли всі учні добре оволоділи повною інформацією або необхідними знаннями з проблеми дискусії. Учні ознайомлюються з необхідною інформацією під час підготовчого етапу (за 7-10 днів до її проведення). Під час дискусії вчитель порушує проблему, розбиває учасників на групи, організовує обговорення в групах. Після обговорення учні представляють результати перед класом, продовжують обговорення й підбивають підсумки роботи.

У старших класах, як і в попередніх, ситуаційні вправи теж мають бути спрямовані на формування ключових компетентностей учнів. Наприклад: компетентність «вільне володіння державною мовою» передбачає вміння «здобувати й опрацьовувати інформацію з різноманітних (друкованих та цифрових, зокрема аудіо-візуальних) джерел у різних освітніх галузях і контекстах, критично осмислювати її й використовувати в усній та письмовій взаємодії для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей» [8]. Для цього може бути використана, наприклад ситуаційна вправа, підготуйте стислу довідку для своїх закордонних друзів про історію козацтва, про становлення і розвиток української мови тощо. Така

вправа передбачає опрацювання різноманітних джерел, структурування інформації, складання власного тексту, редагування його.

Для формування математичної компетентності можна використати ситуаційну вправу «Бюджет поїздки до... », де учням доведеться вирахувати вартість поїздки, у тому числі квитки авіа(прямі рейси і рейси з пересадками, різницю в цінах від різних авіакомпаній, дня тижня, наявності або відсутності багажу) або залізничні (вартість, наявність пересадок, ризик запізнь потягів тощо), вартість готелю (варіантів готелів), вартість страхового полісу в різних банках, поточні витрати, визначитися із проїздом і проживанням, визначити кількість днів екскурсійної поїздки.

Може бути такий варіант вправи: один із учнів (клієнт) звертається до туристичної агенції (2 учні – тревел-менеджери), де хоче замовити новорічний тур для родини. Завдання тревел-менеджерів дібрати тур, який ураховував би вимоги замовника. Для цього їм необхідно розпитати, скільки осіб їде, якщо є діти, скільки їм років, бюджет поїздки, орієнтовні дати тощо.

Для формування компетентностей у галузі природничих наук, техніки й технологій доцільно використовувати ситуаційні вправи, наприклад:

- Ти фахівець у галузі комунікаційних технологій. У салоні мобільного зв'язку, де ти хочеш влаштуватися, проводиться презентація нового смартфона. Тебе просять стисло виступити перед покупцями через кілька хвилин.
- До тебе підходить кореспондент і просить сказати кілька слів про свої враження від смартфона.

Ключова компетентність «інноваційність» «передбачає здатність особи реагувати на зміни й долати труднощі; відкритість до нових ідей; ініціювання змін у близькому середовищі (клас, заклад освіти, родина, громада тощо); спроможність визначати й ставити перед собою цілі, мотивувати себе й розвивати в собі стійкість і впевненість, щоб навчатись упродовж усього життя й досягати успіхів» [8].

Для формування означеної компетентності в старших класах може бути використана низка ситуаційних вправ, зокрема така:

Ти – претендент на вакантну посаду і готуєшся до конкурсної співбесіди. Ти знаєш, що в серйозних організаціях роботодавці негативно ставляться до людей, які з усім погоджуються й не мають власної думки. Вони вітають зустрічні запитання під час співбесіди. Сформулюй їх. Змодельуйте ситуації співбесіди з однокласниками.

На формування екологічної компетентності спрямована також низка ситуаційних вправ, наприклад:

Один учень виконує роль директора АЕС, другий – директора великого хімічного підприємства, третій – журналіста газети, четвертий – тележурналіста, які беруть у керівників інтерв'ю, як подолати екологічні проблеми.

Моделювання конференції, мета якої – розв'язати екологічні проблеми в місті (селі), де проживають учні. Вчитель пропонує їм поділитися на групи: 1 група – представники влади; 2 група – представники громадських організацій; 3 група – представники бізнесу; 4 група – представники школи; 5 група – представники ЗМІ. Групи мають напрацювати ідеї й оприлюднити їх на конференції. Наприклад, оголосити конкурс у місцевій газеті на кращий допис про досвід окремих громадян і підприємств; на місцевому телебаченні висвітлювати такий досвід, запрошувати на телепередачі людей, які поділяться власним досвідом розв'язання екологічних проблем; Залучити учнів, мешканців міста чи села до очищення берега річки (ставка, озера), провести в місті (селі) акцію «Велосипед замість автомобіля», звернутися до органів місцевого самоврядування виділити більше місця для парковки велосипедів, спонукати підприємців використовувати енергоощадні лампочки, громадян – сортувати сміття, збирати для перероблення папір, організувати місця збору паперу тощо. Для того щоб донести до громадськості озвучені ідеї, потрібно скласти тексти для роликів соціальної реклами. Це можна провести на конкурсній основі під час цього ж або наступного уроку. Кожна група складає

свій текст, а потім експерти, яких можна обрати заздалегідь, визначають кращий текст за певними критеріями, наприклад: чіткістю, лаконічністю, емоційністю, правильністю тощо.

Головне завдання вчителя полягає в тому, щоб спонукати учнів не боятися висловлювати будь-які ідеї, виявлять креативність, у разі потреби уточнювати завдання, радитися одне з одним.

Отже, у процесі навчання англійської мови особливу роль відіграє створення таких комунікативних ситуацій, які стимулюють мовленнєво-мислительну діяльність учнів, сприяють підвищенню їхньої мовленнєвої активності, моделюють комунікативне середовище, максимально наближене до реального. Використання ситуаційних вправ реалізує також розвивальні й виховні цілі, оскільки забезпечує взаємодію учнів, занурення їх у соціокультурний контекст англійської мови.

2.4. Експериментальна перевірка ефективності застосування ситуаційних вправ на уроках англійської мови

Логіка нашого дослідження потребувала перевірки ефективності застосування ситуаційних вправ, що сприяли застосуванню освітнього (здобутого в попередніх класах) та позашкільного досвіду учнів для розв'язання актуальних проблем. Завдання були спрямовані на розвиток особистісних якостей здобувачів освіти: в умовах кожного з них визначалися вміння, які мають учні застосувати під час їх виконання. Загалом перелік предметних іншомовних умінь для учнів 5-6 класів, які передбачалося вдосконалювати шляхом застосування ситуаційних завдань, було визначено таким чином:

- учень (учениця) розповідає, описує, характеризує предмет (подію, явище, ситуацію тощо); порівнює щось; запитує, надає інформацію; розпитує задля уточнення, конкретизації, роз'яснення інформації; аргументує власний вибір; пропонує, приймає або відхиляє пропозицію.

Перелік загальнопредметних умінь визначали за такою схемою:

- учень (учениця) організує навчальну діяльність; узагальнює й синтезує інформацію відповідно до умов ситуаційного завдання; застосовує для розв'язання проблеми знання, здобуті як у процесі навчання, так і позашкільні.

Рівень сформованості предметних і метапредметних умінь оцінювали за такими рівнями – *високим, середнім, низьким*.

Високий рівень – учень (учениця) має достатній словниковий запас для висловлень на знайомі теми; вимова загалом зрозуміла; нормативно уживає граматичні структури в передбачуваних ситуаціях.

Середній рівень – учень (учениця) має достатній словниковий запас для висловлень на знайомі теми, але нерішуче висловлюється; вимова загалом зрозуміла, але співрозмовник може час від часу перепитувати, уточнювати; правильно уживає граматичні структури в передбачуваних ситуаціях, однак може припускатися окремих помилок.

Низький рівень – словниковий запас обмежений; у вимові відчувається вплив інших мов на наголос, ритм та інтонацію, що порушує розуміння; неправильно вживає граматичні структури в передбачуваних ситуаціях, припускається значної кількості помилок мовного характеру.

Для перевірки ефективності ситуаційних завдань на уроках іноземних мов було проведено педагогічний експеримент на базі Рівненської ЗОШ № 20

Мета експерименту полягала в перевірці доцільності застосування ситуаційних завдань на уроках іноземної мови в 5 класах та визначенні їх дидактичних можливостей для формування ключових компетентностей учнів. Хоч зміст ситуаційних завдань має забезпечувати паралельне формування предметних і ключових компетентностей учнів, оскільки це синтетичний процес, у статті ми обмежилися вимірюванням динаміки сформованості ключових компетентностей учнів. Оскільки результати моніторингу сформованості десяти ключових компетентностей важко відобразити в межах магістерської роботи, ми проілюструємо динаміку формування однієї з них - *обізнаність та самовираження у сфері культури*. Вибір означеної

компетентності пояснюємо тим, що на її формування впродовж часу експериментального навчання було спрямовано найбільшу кількість ситуаційних завдань (8), на інші компетентності від 2 до 4. Це зумовлено особливостями словникового запасу учнів 5 класу, рівнем засвоєння ними певних граматичних конструкцій.

Експеримент проведено впродовж першої чверті 2023-2024 навчального року. Він охоплював за часом вісім тижнів. До експерименту було залучено 58 учнів. Перед початком експерименту було сформульоване припущення: рівень сформованості ключових компетентностей учнів експериментальних класів, яких залучали до систематичного виконання ситуаційних завдань, буде вищим, ніж в учнів контрольних класів. Для підтвердження висунутої гіпотези було виконано такі завдання: визначено стартовий рівень сформованості ключових компетентностей учнів; проведено експериментальне навчання з використанням розроблених завдань; проаналізовано його результати.

Для проведення педагогічного експерименту учнів було поділено на експериментальний (5-А) і контрольний (5-Б) класи. В експериментальному класі систематично (на кожному уроці) застосовували ситуаційні завдання, у контрольному класі такі завдання використовували епізодично.

Експериментальна перевірка передбачала два зрізи: діагностичний та контрольний. До початку експерименту результати діагностичного зрізу уможливили висновок, що учні експериментального і контрольного класів (далі – ЕК і КК) мають приблизно однакові рівні сформованості ключової компетентності *обізнаність та самовираження у сфері культури*.

Високий рівень – учень (учениця) володіє системними знанням, уміє застосовувати їх для виконання творчих завдань; виявляє вміння самостійно оцінювати різноманітні ситуації, явища, факти, виявляти й обстоювати власну позицію.

Середній рівень – учень (учениця) знає істотні ознаки понять, явищ, зв'язки між ними, вміє пояснити основні закономірності, а також самостійно

застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення тощо), уміє робити висновки, виправляти допущені помилки. Дає правильну, логічну, обґрунтовану відповідь, водночас демонструє брак власних суджень.

Низький рівень – відповідь фрагментарна, характеризується початковими уявленнями учня (учениці) про предмет обговорення.

Покажемо це таблицею 3.

Таблиця 1

Результати діагностичного зрізу щодо сформованості ключової компетентності обізнаність та самовираження у сфері культури (у%)

Рівень сформованості	ЕК	КК
високий	25	27
середній	51	50
низький	24	23

Експериментальна робота здійснювалася передусім за допомогою методу спостереження. Під час експериментальної роботи спостереження застосовувалося для вирішення експериментального завдання, а також як складова частина інших методів. Предметом спостережень була діяльність учнів у процесі вивчення англійської мови в набутті знань, умінь і навичок соціокультурного характеру, різноманітних формул мовленнєвого етикету, ситуаційних кліше тощо.

Для зручності сприймання наведемо тематику ситуаційних завдань, використаних на уроках англійської мови в експериментальному класі, у таблиці. У першій колонці зазначені лексичні теми відповідно до чинної модельної програми, у другій – підтема, у третій та четвертій колонках – ситуаційні завдання, запропоновані учням. Зазначимо, що спочатку учням пропонували доситуаційні завдання для актуалізації словникового запасу, пригадування відповідних граматичних конструкцій.

Таблиця 2

Ситуаційні вправи, використані в процесі експериментального навчання

Тема	Підтема	Система вправ та завдань	
		доситуаційні	ситуаційні
Я, моя родина, мої друзі	Це – мій друг	<p>Учні відповідають на запитання:</p> <p>- Чи маєш ти друга (подругу)?</p> <p>+ Так, я маю друга (подругу).</p> <p>- Як звати твого друга (твою подругу)?</p> <p>+ Мого друга звати Кирило (мою подругу звати Злата)</p>	<p>Уяви, що ти зустрівся з німецькими однолітками і хочеш дізнатися про їхніх друзів та розповісти про своїх.</p> <p>Побудуйте свою розмову за даною схемою: Ім'я – вік – місце проживання – зовнішність – хобі, де учні формують уміння та навички діалогічного мовлення.</p>
	Які в тебе інтереси?	<p>Учням пропонується коротко відповісти на запитання: «Що можна робити у вільний час?»</p> <p>Можливі відповіді: «слухати музику», «займатися спортом», «ходити в кіно», грати в комп'ютерну гру, грати в теніс, футбол, гуляти з собакою тощо</p>	<p>Твої однокласники цікавляться твоїми захопленнями.</p> <p>Розкажи їм про свої інтереси та хобі.</p>
	Моя любя родина	<p>Учням пропонується мікроситуація: «Розкажи, хто належить до твоєї родини?»</p>	<p>Ти познайомився з новим другом(подругою). Розкажи йому (їй) про свою родину, про захоплення членів своєї сім'ї.</p>
Одяг	Що ти любиш носити?	<p>Вчитель розвішує на дошці малюнки з одягом. Учні повинні відповісти на запитання: Як називаються ці предмети одягу?</p>	<p>Уяви, що твій англомовний друг (подруга) просить тебе написати листа і розповісти йому(їй) про твій стиль одягу, який</p>

	Купувати одяг	Учням пропонується мікроситуація: «Розкажи, який ти одяг купуєш і де?»	одяг ти носиш у різні пори року. Твоєму другу (твоїй подрузі) потрібно купити футболку. Допоможи йому (їй) під час покупки.
Харчування	Українські страви Я люблю куварити	Вчитель розвішує на дошці малюнки з популярними українськими стравами. Учні повинні відповісти на запитання: Як називаються ці страви? Учні відповідають на запитання: Яка твоя улюблена страва?	Ти розповідаєш британському другу (подрузі) про українську національну кухню До тебе на вечерю сьогодні прийдуть гості. Ти хотів би приготувати їм твою улюблену страву. Яка твоя улюблена страва і які інгредієнти потрібно, щоб приготувати її. Опиши свої дії крок за кроком.

Зазначимо, що учні експериментальних класів із задоволенням виконували наведені ситуаційні вправи і завдання.

Кількісні показники рівнів сформованості ключової компетентності обізнаність та самовираження у сфері культури на кінець першої чверті значно підвищилися в учнів ЕК. Водночас у КК показники змінилися незначно. Так, на 8 % збільшилася кількість учнів ЕК із високим рівнем (у КГ на 3%); на 10 % збільшився показник середнього рівня в ЕК (у КК на 5%); на 18% зменшився показник низького рівня в ЕК (у КК – на 8%).

Кількісні показники переконують нас у доцільності застосування на уроках англійської мови ситуаційних завдань.

Роль ситуаційних завдань полягає в тому, що ознайомлення учнів з іншою культурою відбувається шляхом порівняння тих чи тих соціально-культурних

проявів у рідній країні та країні, мову якої вивчають, що позитивно впливає на усвідомлення й оцінювання власної культури та себе як носія цієї культури. Окрім того, це сприяє організації процесу навчання у формі діалогу культур, що визначається дидактично доцільною технологією сучасних форм навчання іноземних мов.

Таблиця 2

Результати контрольного зрізу щодо сформованості ключової компетентності обізнаність та самовираження у сфері культури (у%)

Рівень сформованості компетентності	ЕК	КК
Високий	33	30
середній	61	55
низький	6	15

Результати експериментальної роботи підтвердили висунуту гіпотезу: рівень сформованості предметних і загальнопредметних умінь учнів експериментального класу, яких залучали до систематичного виконання ситуаційних завдань під час навчання іноземної мови, виявився вищим, ніж в учнів контрольного класу.

Результату проведеного експерименти уможливають висновок про доцільність застосування ситуаційних завдань на уроках англійської мови в усіх класах.

Систематичне застосування ситуаційних вправ є педагогічною умовою ефективної організації компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов.

Добираючи завдання для уроків, для учителя важливими є такі вимоги: орієнтація завдання на розвиток мотивації, пізнавальної активності здобувачів освіти; потенціал завдання для формування в учнів уявлення про себе як про людину з великими можливостями для розвитку, а також для формування вмінь навчатися в нових умовах, працювати в команді, об'єктивно оцінювати власні результати й уміти порівнювати їх з результатами інших; досягати успіху й адекватно реагувати на успіхи та невдачі інших, контролювати й

регулювати емоції; розвивати відповідальність і самостійність учнів, почуття емпатії, дотримуватися норм комунікативної поведінки під час ситуаційного спілкування в різних соціальних умовах.

Висновки до другого розділу

Принцип домінувальної ролі вправ має виняткове значення для побудови системи ситуаційних вправ і завдань на кожному етапі шкільного навчання. На думку М. Уеста, до 85% часу під час уроку іноземної мови має бути відведено на виконання вправ. Формування і вдосконалення мовленнєвих умінь і навичок учнів відбувається в процесі виконання ситуаційних вправ, які можна назвати мікросценаріями процесу спілкування, у якому закладена програма дій мовця і /або слухача, читача, перекладача.

Ситуаційні вправи в 5-6 класах мають забезпечувати наступність із вивченим у початкових класах, у 7-9 класах – із попереднім етапом, тобто із вивченим упродовж 5-6 класів, у старших класах – спиратися на вивчене у 7-9 класах.

Навчання англійської мови в старших класах відбувається за вимогами Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, затвердженого 2011 року. Однак все одно навчання має бути компетентнісно орієнтованим, що зумовлено соціальними вимогами й викликами.

У старших класах особливої актуальності набуває врахування професійного аспекту навчання, ознайомлення учнів із майбутніми професіями, закладами освіти, у яких можна збути ту чи ту професію.

Виняткове значення для побудови системи ситуаційних вправ має принцип домінувальної ролі вправ.

Ситуаційні вправи мають ураховувати вікові особливості учнів, їхні типологічні характеристики, а також поступове наростання труднощів у процесі виконання навчальної діяльності, а в старших класах - ще й профорієнтаційну спрямованість навчання англійської мови

Кожна ситуаційна вправа має сприяти формуванню в учнів тієї чи тієї ключової компетентності або водночас кількох компетентностей, навчання мовних аспектів спілкування та всіх видів мовленнєвої діяльності.

Тематика вправ має реалізовувати соціокультурний компонент навчання англійської мови, охоплюючи різноманітні галузі знань, здобутих учнями в процесі опанування різних предметів.

У процесі навчання англійської мови особливу роль відіграє створення таких комунікативних ситуацій, які стимулюють мовленнєво-мислительну діяльність учнів, сприяють підвищенню їхньої мовленнєвої активності, моделюють комунікативне середовище, максимально наближене до реального. Використання ситуаційних вправ реалізує також розвивальні й виховні цілі, оскільки забезпечує взаємодію учнів, занурення їх у соціокультурний контекст англійської мови.

Кількісні показники рівнів сформованості ключової компетентності обізнаність та самовираження у сфері культури на кінець першої чверті значно підвищилися в учнів ЕК. Водночас у КК показники змінилися незначно. Так, на 8 % збільшилася кількість учнів ЕК із високим рівнем (у КК на 3%); на 10 % збільшився показник середнього рівня в ЕК (у КК на 5%); на 18% зменшився показник низького рівня в ЕК (у КК – на 8%).

Результату проведеного експерименти уможливліють висновок про доцільність застосування ситуаційних завдань на уроках англійської мови в усіх класах.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Аналіз праць із теми магістерського дослідження уможливив висновок, що з-поміж науковців немає одностайності щодо семантичного наповнення «ситуаційна вправа», оскільки в науково-методичних працях, на сайтах і особистих сторінках учителів, викладачів англійської мови як синонімічні використано поняття «кейс метод», «метод ситуацій», «ситуативні вправи», «Case method» тощо.

На основі аналізу й синтезу лексикографічних джерел, наукових праць було уточнено зміст базового поняття дослідження «ситуаційна вправа», під якою розуміємо моделювання на уроці ситуацій, що потребують виконання учнями певних дій з мовним матеріалом, спрямованих на формування міжкультурної іншомовної компетентності та ключових компетентностей і наскрізних умінь учнів.

2. Опрацювання психологічної, педагогічної, лінгводидактичної літератури переконало, що застосування ситуаційних вправ має місце впродовж усього навчання англійської мови в закладах загальної середньої освіти. Дидактико-розвивальний потенціал ситуаційних вправ полягає передусім у тому, що вони спрямовані не тільки на відтворення знань або окремих навчальних дій учнів, а й сприяють організації різних видів навчальної діяльності, у тому числі самостійної, проєктної; значною мірою впливають на розвиток мислення, мовлення, уваги, пам'яті та інших психологічних процесів, притаманних здобувачам освіти певної вікової групи.

На вибір змісту, ситуаційної вправи значною мають вплив низка підходів і принципів навчання іноземних мов. У результаті вивчення державних документів у галузі освіти, опрацювання психолого-педагогічної літератури було виокремлено й схарактеризовано такі підходи: компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний, системний, культурологічний. Саме підходи стають основоположними орієнтирами під час добору ситуаційних вправ для організації ефективного навчання іноземних мов.

До принципів навчання англійської мови загалом і застосування ситуаційних вправ у роботі віднесено такі *загальнодидактичні* (гуманізації освітнього процесу, системності і послідовності, свідомості і творчої активності, науковості, поєднання навчання з життям, позитивного емоційного тла навчання) та *методичні* принципи (комунікативності, інтегрованого навчання всіх видів мовленнєвої діяльності та аспектів мови, домінувальної ролі вправ).

3. Виняткове значення для побудови системи ситуаційних вправ має принцип домінувальної ролі вправ.

Використання ситуаційних вправ на уроках англійської мови має певні особливості на різних вікових етапах учнів. У 5-6 класах необхідно враховувати, що у п'ятикласників склалися певні уявлення про англійську мову, оскільки в початковій школі вони оволоділи певним обсягом лексичних і граматичних знань, у них сформувалися елементарні вміння й навички володіння англійською мовою та активно почали розвиватися механізми іншомовного спілкування. Наявне підґрунтя у вигляді мовного, мовленнєвого й освітнього досвіду, набутого не тільки в іншомовній сфері, а й під час вивчення інших навчальних предметів, що уможливорює застосування ситуаційних вправ, спрямованих на формування предметної, ключових компетентностей і наскрізних умінь здобувачів освіти. Ситуаційні вправи передбачають моделювання різноманітних життєвих ситуацій, мають комплексний характер, оскільки спрямовані на формування предметної і кількох ключових компетентностей одночасно.

Основним завданням на етапі навчання англійської мови в 7-9 класах є вдосконалення в учнів умінь і навичок іншомовного спілкування, формування в них готовності до міжкультурного спілкування. На кінець 9-го класу учні повинні вийти на рівень володіння англійською мовою B1. Цей рівень корелюється з вимогами загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти й характеризує результати навчальних досягнень у кожному з видів мовленнєвої діяльності. Учні 7-9 класів використовують у мовленні як засвоєний раніше

матеріал, так і щойно вивчений, що дає змогу розширити тематику і жанровий репертуар спілкування.

Ситуаційні вправи в старших класах мають забезпечувати наступність із вивченим у 7-9 класах, враховувати вікові особливості учнів, їхні типологічні характеристики, а також поступове наростання труднощів у процесі виконання навчальної діяльності, профорієнтаційну спрямованість навчання англійської мови.

Кожна ситуаційна вправа має сприяти формуванню в учнів тієї чи тієї ключової компетентності або водночас кількох компетентностей, навчання мовних аспектів спілкування та всіх видів мовленнєвої діяльності.

Тематика вправ має реалізовувати соціокультурний компонент навчання англійської мови, охоплюючи знання, здобуті учнями в процесі опанування різних предметів.

У процесі навчання англійської мови особливу роль відіграє створення таких комунікативних ситуацій, які стимулюють мовленнєво-мислительну діяльність учнів, сприяють підвищенню їхньої мовленнєвої активності, моделюють комунікативне середовище, максимально наближене до реального. Використання ситуаційних вправ реалізує також розвивальні й виховні цілі, оскільки забезпечує взаємодію учнів, занурення їх у соціокультурний контекст англійської мови. Загалом методика використання ситуаційних вправ на уроках англійської мови спрямована на формування компетентного мовця. Це підтверджено результатами експериментального навчання.

4. Результати експериментальної роботи підтвердили висунуту гіпотезу: рівень сформованості предметних і загальнопредметних умінь учнів експериментального класу, яких залучали до систематичного виконання ситуаційних завдань під час навчання іноземної мови, виявився вищим, ніж в учнів контрольного класу. Кількісні показники рівнів сформованості ключової компетентності обізнаність та самовираження у сфері культури на кінець першої чверті значно підвищилися в учнів ЕК. Водночас у КК показники змінилися незначно. Так, на 8 % збільшилася кількість учнів ЕК

із високим рівнем (у КГ на 3%); на 10 % збільшився показник середнього рівня в ЕК (у КК на 5%); на 18% зменшився показник низького рівня в ЕК (у КК – на 8%). Це уможлиблює висновок про доцільність застосування ситуаційних вправ на уроках англійської мови в усіх класах.

Магістерська робота не претендує на остаточне розв'язання проблеми використання ситуаційних вправ на уроках англійської мови. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розробленні збірника компетентісно орієнтованих ситуаційних вправ для навчання англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англійська мова. 5 рік навчання. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти з аудіосупроводом / А. Коршунова, Ю. Михайлова, Д. Фролова, В. Якушко. Тернопіль: підручники і посібники. 2022. 192 с.
2. Басай Н.П. Підручник як засіб керування самостійною роботою старшокласників з іноземної мови *Збірник наук. пр. «Проблеми сучасного підручника»*. 2013. Вип. 13. С. 39-47.
3. Бродбент Лаура. Англійська мова. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти (5 рік навчання). Київ: Методика Паблішинг. 2022. 167 с.
4. Буренко Валентина. Англійська мова. Підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Вид 2 перероблене. Харків: Ранок. 2021. 240 с.
5. Голубнича Л.О. Ситуативні вправи на заняттях з іноземної мови у немовних ВНЗ як один із засобів активізації пізнавальної діяльності студентів. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, V (51), Issue: 112, 2017, С. 15-18.
6. Горошкін І. О. Система мовленнєвих ситуацій у компетентнісному навчанні іноземних мов учнів 5-6 класів. *Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць*. 2021. № 1 (30), Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 157-166.
7. Горошкін І. О. Мовленнєві ситуації як засіб формування іншомовних комунікативних вмінь учнів гімназії. *Трансформація освіти в контексті процесів глобалізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 12 березня 2021 р). Дніпро : Міжнародний гуманітарний дослідницький центр. 2021. С. 42 – 44.
8. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 898 від 30 вересня 2020 року. URL:

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>

9. Державний стандарт базової і повної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. №1392. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/.

10. Державний стандарт початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. № 87. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>

11. Дідук-Ступ'як Г. І. Філософсько-методологічні орієнтири лінгвометодичної технології «Інтерація різнотипових підходів» до вивчення української мови. *Теоретико-практичні аспекти сучасних лінгвістичних та лінгводидактичних парадигм* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т; редкол.: В. Я. Мельничайко, І. М. Хом'як, М. В. Мірченко та ін. Рівне; Острогож : Вид-во НУ «Острозька академія», 2012. С.80-86.

12. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / [наук. ред. укр. видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва]. К. : Ленвіт, 2003. 273 с.

13. Задорожна Ірина, Будна Тетяна, Дацків Ольга. Англійська мова. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти з аудіосупроводом. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан. 2022. 162 с.

14. Зеленська З.П. Психологічні особливості розвитку комунікативних умінь учнів основної школи у процесі засвоєння іншомовної лексики. Дисертація канд. психол. наук зі спеціальностей 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія, 05 – соціальні та поведінкові науки. К., 2021. 208 с.

15. Калініна Лариса, Самойлюкевич Інна. Англійська мова. Підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Вид. 2 , переробл. К.: Генеза. 2021. 271 с.

16. Калініна Лариса, Самойлюкевич Інна. Англійська мова. Підручник для 9 класу закладів загальної середньої освіти з поглибл вивченням англ. мови. К.: Генеза. 2017. 312 с.
17. Калініна Лариса, Самойлюкевич Інна. Англійська мова. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (профільний рівень). К.: Генеза. 2019. 208 с.
18. Карпюк Оксана, Карпюк Крістіна. Англійська мова. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти (5 рік навчання). Тернопіль: Астон. 2022. 155 с.
19. Карпюк Оксана, Карпюк Крістіна. Англійська мова. Підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти (6 рік навчання). Тернопіль: Астон. 2023. 160 с.
20. Карпюк Оксана. Англійська мова. Підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. 2 видання, переробл. Тернопіль: Астон. 2021. 272 с.
21. Карпюк Оксана. Англійська мова. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту). Тернопіль: Астон. 2018. 256 с.
22. Карпюк Оксана. Англійська мова. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту). Тернопіль: Астон. 2019. 256 с.
23. Коста Джоанна, Вільямс Мелані. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти (5 рік навчання). Київ: Лінгвіст. 2022. 160 с.
24. Коста Джоанна, Вільямс Мелані. Підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти (6 рік навчання). Київ: Лінгвіст. 2023. 161 с.
25. Кучма Марія, Морська Лілія. Англійська мова. Підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан. 2021. 223 с.
26. Кучма М.О., Задорожна І.П. Англійська мова. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту). Тернопіль: Навчальна книга-Богдан. 2018. 192 с.
27. Лібер Рон. Як говорити з дітьми про гроші. Київ: Наш формат. 2019.

28. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів: навчально-методичний посібник/ В.Г.Редько, Т.К.Полонська, Н.П.Басай [та ін.]; за наук. ред. В.Г.Редька. Київ: Педагогічна думка, 2013. 260 с.

29. Лінгводидактичні засади навчання іноземних мов у закладах вищої педагогічної та загальної середньої освіти : монографія / відп. за вип. М. М. Сідун, Т. К. Полонська. Мукачево, 2018. 342 с.

30. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич.О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. /за заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт. 2013. 590 с.

31. Мітчелл Г.К. Малкогіані Марілені. Англійська мова. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Лінгвіст. 2022. 144 с.

32. Мітчелл Г.К. Малкогіані Марілені. Англійська мова. Підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Лінгвіст. 2023. 146 с.

33. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти / Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова С. І., Коваленко О. Я., Коропецька І. Б., Якоб О. М., Самойлюкевич І. В., Добра О. М., Кіор Т. М. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/inozemna-mova/>

34. Морська Лілія, Кучма Марія. Англійська мова. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти (1 рік навчання). Тернопіль: Навчальна книга-Богдан. 2022. 167 с.

35. Морська Лілія. Англійська мова. Підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти (8-й рік навчання). Тернопіль: Астон. 2021. 295 с.

36. Морська Лілія. Англійська мова. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (профільний рівень). Тернопіль: Астон. 2018. 288 с.

37. Нерсисян М.А., Пироженко А.О. Англійська мова. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти (5 рік навчання). Київ-Ірпінь: Видавництво «Перун». 2022. 223 с.

38. Нерсисян М.А., Пироженко А.О. Англійська мова. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (рівень - стандарт). Київ-Ірпінь: Видавництво «Перун». 2018. 192 с.
39. Несвіт Алла. Англійська мова. Підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти (9 рік навчання). К.: Генеза. 2021. 256 с.
40. Несвіт Алла. Англійська мова. Підручник для 9 класу закладів загальної середньої освіти (8 рік навчання). вид. 2 переробл. К.: Генеза. 2017. 285 с.
41. Несен О. О. Рухова активність учнів під час шкільних уроків англійської мови : методичні рекомендації для студентів факультету іноземної філології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2021. 32 с.
42. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи : МОН України. Київ, 2016. 40 с.
43. Овчарук О. О. Компетентнісний підхід в освіті: загальноєвропейські підходи. URL: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>
44. Омельчук С. «Підхід до навчання» як базова категорія сучасної лінгводидактичної науки. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 2. С. 2-7.
45. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За заг. ред. О. М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2001. 256 с.
46. Пахомова Тетяна. Англійська мова. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти (1 рік навчання). Київ: Методика Паблішинг. 2022. 151 с.
47. Пахомова Тетяна Бондар Тамара. Англійська мова. Підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. 2-ге вид., переробл. Київ: Методика Паблішинг. 2021. 216 с.
48. Пахомова Т.О., Гальченко О.Ю. Методика навчання іноземних мов. Навчально-методичний посібник для студентів освітнього ступеня

«бакалавр» напряму підготовки «Мова і література (англійська)». Запоріжжя: Кругозір. 2015. 164 с.

49. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа*. 2005. № 1 (900). С. 65–69.

50. Редько В. Г. Дидактичні та методичні підходи до конструювання змісту навчання іноземних мов у сучасних ЗНЗ на компетентнісних засадах: теорія і практика. *Іноземні мови у школах України*. 2014. № 4. С. 17–23.

51. Редько В.Г. Конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика. Київ: Педагогічна думка. 2017. 628 с.

52. Редько В.Г. Чинники впливу на формування іншомовної комунікативної компетентності учнів 5-6 класів гімназії. *Проблеми сучасного підручника: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет конференції*. Київ: Педагогічна думка. 2020. С. 163-165.

53. Редько В., Буренко В. Технологія створення та використання мовленнєвих ситуацій як засобів компетентнісного навчання іншомовного спілкування учнів закладів загальної середньої освіти. *Іноземні мови в школах України*. 2022. №1 (113). С. 2-9

54. Рудич О. Використання англійської пісні як засобу оптимізації процесу навчання мови. *Проблеми сучасної філології: лінгвістика, літературознавство, лінгводидактика: зб. наук. праць, присвячений 25-річчю кафедри філологічних дисциплін*. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2016. Вип. 9. 142 с

55. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. Вікова психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури. 2012. 376 с.

56. Сідун М. До проблеми класифікації мовленнєвих ситуацій у професійній діяльності вчителя іноземної мови початкової школи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2012. Вип. 24. С.150-153.

57. Сікорський Павло. Основні педагогічні підходи та їх вплив на формування навчальних технологій. URL:

<http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/11028/1/5349-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-13196-1-10-20210919.pdf>

58. Словник української мови. URL: <https://sum.in.ua/s/vprava>
59. Словник-довідник з української лінгводидактики / Кол. авторів за ред. М. І. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2015. 320 с.
60. Тішакова Л.Т., Хілько Л.О. Роль самостійної роботи в організації пізнавальної діяльності учнів молодших класів на уроках іноземної мови. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. № 5 (12). С.70 - 73.
61. Уолкер Амелія, Левіс Ненсі, Любченко Олександр. Підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти. Харків: ранок. 2023. 144 с.
62. Ушакова І.М. Вікова психологія: курс лекцій. Харків, НУЦЗУ, 2016. 130 с
63. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук. К. : Абрис, 2002. 744 с.
64. Фіцула М. М. Педагогіка : [посібник]. К. : КВЦ «Академія», 2000. 542 с.
65. Хедая Роберт Дж. Мозок підлітка. Ви розумієте думки свого підлітка? <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/health-matters/201006/the-teenagers-brain>
66. Холод І.В. Методика викладання англійської мови: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Умань: Візаві. 2018.
67. Черноватий Л.М. Система вправ і завдань як категорія методики навчання. *Іноземні мови*. 2018. № 2. С. 19-26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/im_2018_2_4
68. Andrea Abbas & Monica Mclean, Communicative Competence and the Improvement of University Teaching: Insights from the field, Institute for the Advances in Economics, Business and Management Research, volume 129.

Advancement of University Learning, University of Oxford, UK. DOI: <https://doi.org/10.1080/01425690301913>

69. Cyrankowska M., Kostecka J., Mazur-Paczka A. (2019). The Role of Relationships in Teaching Content Important for Sustainable Development. In V. Dislere (Ed.), *The Proceedings of the International Scientific Conference Rural Environment. Education. Personality. (REEP), 12*. Jelgava: Latvia University of Life Sciences and Technologies, 34-39. doi: [10.22616/REEP.2019.004](https://doi.org/10.22616/REEP.2019.004)

70. Johnson E.B. *Contextual Teaching and Learning* / E.B. Johnson. – Corwin Press, INC. A Sage Publications Company. Thousand Oaks, California, 2002. – 196 p.